

ROZHOVOR PO KONCI

/je to krutý... /

...po konci něčeho, co nemá začátek a nemá konec...

HLAVNÍ OTÁZKA¹

Teď, když máme něco za sebou, můžeme si dovolit ještě jednou se vrátit k těm všem úžasným věcem, které nás svým způsobem okupují, a zároveň přiznat moc i všem stínům, které na nás v průběhu předchozího průchodu úzkou chodbou všelijakých pravidel dopadaly... O čem to bude?

O všem?

Je filosofie o všem?

Je teorie všeho o všem?

Bude to o filosofii? Bude to filosofie?

Nemusíme to hned pojmenovat. *Jsou to prostě věci, které chtějí být řečeny.*

¹ Mezzitituly jen volně poukazují k tématům. Text Rozhovoru jimi byl opatřen dodatečně. Doporučujeme číst text postupně.

Dřív se celá filosofie rozdělovala podle takzvané základní filosofické otázky na materialistické a idealistické směry a mluvilo se o boji materialismu s idealismem. Pak se o tom přestalo mluvit. Zaplavila nás tsunami všech možných nových pohledů, které je těžké škatulkovat, rozdělovat nebo házet na hromádky. A hlavně je to možná dost samoúčelné. Otázka ale zůstává.

Základní filosofická otázka?

Řekněme nejdůležitější otázka, nejpálčivější problém. A musím dodat - pro mě nejdůležitější. Tak jak to cítím já tady a teď. Co mi není úplně jasné, na co narážím, s čím se peru, co mě tíží, na co jsem ještě zvědav. Na co ještě dovedu být zvědav, možná. Možná je to jeden problém, možná je jich víc. A jak spolu souvisí.

Na prvním místě musím uvést onu nebetyčnou jinakost mezi světem, ve kterém žijeme a mezi – a teď nevím jak to vůbec říct – mezi **já**. Obraz přirozeného, každodenního světa, který bereme v podstatě jako neproblémový – a tím nechci říct, že svět je bez problémů, to vůbec ne, ale **obraz** tohoto světa je nám dán jako neproblémový, protože nám ho vtloukli do hlavy ve škole a najdeme ho a stále znovu nacházíme jako obraz, který nám prokreslují přírodní vědy, fyzika, chemie, biologie... Tak tedy tento obraz, neproblémový přírodovědecký obraz světa, podpíraný obrovskou mašinerií vědeckého zkoumání se svými granty, publikacemi, objevy a vynálezy a především tím, co toto bádání vytvoří nového, svět nových výtvorů počínaje vykresáním nových subatomárních částic a konče astronauty obalenými novými technologiemi, tento obraz počítá se **mnou** jako s jednou **věcí** mezi jinými **věcmi**. Přiznává mi sice možná něco navíc, říká mi **subjekt**, ale to jen proto, aby se dalo o subjektu uvažovat jako o jednom z objektů. To navíc, co tento zvláštní objekt zvaný subjekt **má**, to se mu sice přiznává, ale vzápětí se to „vysvětluje“ zase jen působením jiných objektů a již známých přírodovědeckých zákonů, které se mají za věčné a o kterých se nediskutuje. **Já** v tomto **veřejném diskurzu** jakoby mizí. Ale já přece vím, že nejsem jen **takový subjekt**. Já o sobě dobře vím, že se nevcházím do žádné z těch definicí a charakteristik, které se mi snaží vnutit. Já nejsem žádné „nic než...“. Jakkoliv sofistický by byl obraz **já**, který mi vnucuje přírodovědecký obraz světa, já přece dobře vím, že já „u sebe a pro sebe“² – „jsem, který jsem“³, a ne ten váš, vážení a milí přátelé, a různí vykukové⁴.

Takže, kdybychom to nějak stručně pojmenovali, byl by to problém mezi „já“ a přírodovědeckým obrazem světa...

Ano, mezi přírodovědeckým obrazem světa, který se však pro nás stal přirozeným „žitým“ světem⁵, o kterém v toto smyslu – tedy ve smyslu přírodními vědami vykreslovaném obrazu – nepochybujeme. My si tu otázku po jeho platnosti vůbec nepřipouštíme. Nedovedeme si možná vůbec nic takového připustit. Ale filosofie by to umět měla. A ten kdo si takovou otázku položí, má k filosofování správně nakročeno.

² Výraz pochází od religionisty Ivana Odila Štampacha

³ Takto se v Bibli prezentuje Bůh. „Jsem který jsem“ nahrazuje jeho jméno – zapisuje se jako JHVH (odtud Jahve, Jehova). Stejně tak si to ale může říci každý z nás.

⁴ Vykukujete na mne všude, kam se podívám!

⁵ „Žitý svět“ – Lebenswelt, termín z fenomenologie. Podobně „Přirozený svět“ – takto jej používal český filosof Jan Patočka.

K ČEMU TO JE?

Velmi častou otázkou je, co je to ta filosofie vůbec zač a hlavně „k čemu je dobrá“.

Ano. Stručně se dá na to odpovědět protiotázkou: Proč se ptáme zrovna **k čemu** je to dobré. K čemu je dobrá pravda, krása, spravedlnost, láska... samozřejmě, že na to existují odpovědi, i na to k čemu je filosofie si dovedeme vždycky nějak odpovědět, ale jestliže je někdo přesvědčený, že to není k ničemu, těžko ho jakoukoli takovou odpovědí, přesvědčíme. Takové odpovědi nijak neotřesou schématem, jehož je zajatcem, a sice, že všechno musí být k něčemu, co mu přináší nějaký užitek. Jsou lidé, kteří opravdu mají za to, že se obejdou bez krávy, bez trávy, bez lásky. Pravdu mají jen tu svoji a opravdu **mohou** leccos, protože s tím jací jsou **mocní** na tom svém pískovišti, jsou dosud „úspěšní“. Filosofie je „k ničemu“. Pokud přesto existuje, asi je jí dobře. V tom žádný problém necítím.

Existuje tedy ještě nějaký další, opravdu zásadní a citelný problém, na který lze při filosofování narazit?

Je jich spousta. Nepřeberné množství. Ale kdybychom měli něco vybrat, tak třeba diskurzivní⁶ povaha skutečnosti – poznáváme svět, nebo jen jeho diskurzivní obraz? Nebo – lze za vším hledat něco společného, tedy nějaké hlubinné struktury, nebo ur-struktury? Mají struktury ontologický status? (Nejsou to andělé?) Jak je to s etickými hodnotami, mají ony nějaký ontologický status? (Tedy jsou nějak „skutečně“, esenciálně, nebo jsou jen odvozeny od něčeho jiného, co je podstatnější?) Má filosofie řešit problém zla? Jak vůbec víme, že něco bylo a co bylo, jak víme, že něco bude, nebo že by něco mohlo být, jak víme, že něco není, nebylo, nebude, nemůže být? Má filosofie jen popisovat nebo i měnit, změnit něco? Vede změna **já** ke změně ve společnosti, ve světě? Lze já vůbec měnit? Lze měnit svět podle našich přání? A tak dále, a tak dál. Jaký je náš úkol, jaký je úkol **já**, mám nějaký úkol, mám mít nějaký úkol, má to všechno nějaký smysl, co to je smysl, proč smysl?

Aha, no vraťme se třeba ještě k tomu, že žijeme ve světě, který je „tvrdě“ vymodelován fakty a teoriemi přírodních věd...

⁶ Diskurz chápeme jako určitý způsob či „žánr“ promluvy (parole), který je charakterizován určitými preferovanými diskurzivními prostředky (např. slova, slovní obraty), a kde jiné diskurzivní prostředky jsou naopak zapovídány nebo bagatelizovány. „Nehodí se sem“. Pravidla diskurzu určuje ten, kdo má „diskurzivní moc“. V psychoanalýze je to mužská role (falus), obecně je to buď nositel diskurzu, nositel ideologie, nebo u tzv. všeobecných diskurzů tuto roli přejímá tradice a zvyklosti (rozmluvy při setkání na ulici apod.) Sémiologie zahrnuje do diskurzu nejen promluvu slovní (jazykovou), ale také všechny „jazyky“ čili kódy neslovní, jakými mohou být různé paradigmatické (vzory nesoucí) struktury. Ernesto Laclau pak do diskurzu zahrnuje i všechny „materiální objekty“, které jsou nositeli těchto kódů, a všechny akce, reakce, činnosti, akty, které jsou součástí takovéto promluvy v nejobecnějším smyslu.

MODELY

Vymodelován, to je to správné slovo. Můžeme mluvit o *modelech* a o *skutečnosti*, která je modelována. O *věci pro nás* a *věci o sobě*, jak to označil Kant. Dnešní realisté a naturalisté dávají samozřejmě primát skutečnosti, a tím nechci říct, že je to úplně nesprávné. Jenomže i ta *skutečnost*, tak jak jí vnímáme, tak jak si ji představujeme, je modelem, je obrazem, který si o ní vytváříme. Modely či obrazy skutečnosti, nebo po vzoru realistů a naturalistů prostě skutečnost, je v Peirceho⁷ sémiotice, která je mi velmi blízká, *pro mne* v první řadě *znakem*.

To znamená, že pro ně platí zákonitost *sémioze*⁸, dokonce *sémioze ad infinitum*, sémioze nekonečné. To, co máme za skutečnost, je pro mne znakem (modelem, obrazem, pojmem), který odkazuje k nějakému nám v podstatě neznámému *objektu*, a podstatou *sémioze* je *interpretace* našeho znaku, modelu, obrazu, výrazu. Celý náš svět je složen z interpretací. Výsledkem interpretace není nějaké konečné poznání skutečnosti, ale opět jen konstituování dalšího modelu - znaku, který podléhá dalším interpretacím. A tak až do nekonečna.

Žádný z obrazů skutečnosti, tedy ani žádná skutečnost, o které si myslíme, že je skutečností sama o sobě nemůže mít záruku, že již nebude dále interpretována, upřesňována, pozměňována, nebo dokonce zatracována. Žádné vědění není věčné, žádný obraz skutečnosti není věčný, a proto ani žádná skutečnost *pro mne* nemůže být věčná.

V tomto smyslu neexistují věčné pravdy, věčné zákony, žádný pevný bod, kterého se chytit. Descartesovo *cogito ergo sum* se z pohledu Charlese Sandersa Peirce mění na *interpretuji, tedy jsem*. Tím pevným bodem je pouze interpretace, kterou provádím *já*.

Tato sémiotická, tedy znaková interpretace předpokládá jednak existenci *já*, dále existenci znakové interpretační struktury a tím i existenci jednotlivých částí této struktury, tedy *materiálního nosiče (vehiklu) znaku, objektu a interpretace (interpretantu)*.

Tedy *já* jsem nepochybně. Interpretuji, tedy *struktura interpretace* je nepochybně. Interpretuji *něco*, tedy *materie* interpretace je nepochybně. A touto materií je *skutečnost*, kterou přijímáme a přetváříme, ovšem *v její znakové podobě*.

⁷ Charles Sanders Peirce, klíčová osobnost amerického pragmatismu na přelomu 19. a 20. století

⁸ Sémioze či sémioza - „Znakování“, nebo „dění znaku“. Znak v rozměru časovém, akčním, procesuálním. Ad infinitum – do nekonečna.

DĚLÁNÍ

Až do teď to může vypadat, že vše co je, se opírá jen o takové to všelijaké naše blábolení. Ale co naše činnosti, kterými přetváříme svět, co naše praktická činnost? To už nejsou jen řečičky, interpretace. A na druhé straně, co když do nás udeří blesk a přizabije nás, také je to jen interpretace?

Tak nejdříve ten blesk. Vzniklou újmu na zdraví jistě nelze popřít. Blesk i újma na našem zdraví jsou oněmi peirceovskými **objekty interpretace**, o kterých toho víme málo, a právě proto interpretujeme. Kdybychom věděli všechno, interpretace by se zastavila, ale to je zřejmě jen vidina, jakýsi ideál vědy.

Interpretujeme, znamená **reagujeme**. Vždyť také hned na každou takovou situaci reagujeme.

Ale ještě k té „na nás nezávislé skutečnosti“. My tyto **objekty** interpretace známe jen prostřednictvím obrazů, modelů, pojmů, tedy prostřednictvím nositelů znaků (vehikly). Interpretací neustále doplňujeme, nebo si ověřujeme to, co už o nich víme. **Objektem**, ke kterému při interpretaci odkazujeme, je ovšem zatím řekněme „něco“, potrava našeho **já**. V žádném případě se v tomto bodě nebudeme přát s realisty a naturalisty.

A teď k té první otázce, k naší **praktické** činnosti. Naše reakce na znaky, naše interpretace, to je právě ta naše přetvářecí činnost, naše praxe. Peirceho **interpretant**, jak se onen třetí člen znakové triády nazývá, má docela široké rozpětí. V první řadě jde o **bezprostřední nereflektované automatické reakce**, například zrychlení tepu, úhyb před úderem, či dokonce útek, emoce a nálady jako je strach, úzkost, neurčité tušení či intuice. Ten útek, to už je takový základ oné „praxe“. Všechny tyto reakce máme principiálně vzato společné i s živočichy a dokonce v určité podobě s rostlinami. Dokonce i „neživá“ příroda vykazuje na podněty vždy nějaké **odezvy**.

Kromě této reakce dojde u lidí k **reakci myšlenkové**, reakci „ve světě idejí“. Může nás přitom napadnout leccos, nemusí to být jen ono **tříbení diskurzu** na téma daného podnětu – znaku, které by vedlo k sofistikovanejšímu vyjádření toho, k čemu (k jakému objektu) pro nás znak odkazuje. Můžeme říct (nebo si říct): Jdi s tím doháje! Teď o tom nechci nic slyšet! Nebo: Je to zajímavé, ale teď se mi nechce přemýšlet. Nebo taky: A co má být? To znám. A tak podobně. Každý náš řečový projev (a platí to i pokud to není vysloveno nahlas) je již nějakým **děláním něčeho**.

Austin⁹ třeba rozeznával pouhé **konstatování (lokuci)**, dále řečový akt, kterým člověk nějak **působí na své okolí (ilokuci)** a také řečový akt, kterým **dosahuje nějakého výsledku (perlokuci)**. To vše jsou různé druhy interpretace, neboli **odezvy** na původní podnět, znak, obraz, slovo apod. Interpretací je i

⁹ John Austin, anglický analytický filosof 20. století

sám akt, který jako odezvu provedeme, byť by nebylo vysloveno jediné slovo (bezprostředně – facka, s odstupem – sepsání hanopisu). Naše **praktická činnost je** tedy sama **interpretací**. Přitom jde o činnost – odezvu ať už automatickou (reflexivní, instinktivní), ideovou - myšlenkovou, řečovou (diskurzivní), vykonání nějakého aktu či práce, přetváření skutečnosti na všech úrovních hmotných i informačních. A k tomu všemu je podnětem znak, odkazující ke svému znakovému objektu a vyžadující si nějaké vyjádření, nějakou interpretaci. A jak už jsme řekli, všechno o čem jsme hovořili, reflexivní ucuknutí, idea - myšlenka, vyslovení se, uděláním něčeho, to vše se znovu stává **znakem**, vybízejícím nás k nějaké reakci, a zároveň k ujasnění si onoho **znakového objektu**, který se nám tímto popsáním způsobem, tím, že jsme stále nuceni se k němu vrátet a na něj reagovat, neustále zvýznamňuje. **Znakový objekt**, tedy sama **skutečnost se nám dává ve formě významu**.

Nežijeme v „objektivním“ světě, jak nám ho představují přírodní vědy, jak se o něm učíme ve škole, a tak, jak ho v každodenním životě prožíváme ve své nereflektované přirozenosti. Jakmile náš **přirozený svět** budeme reflektovat, jakmile se nad skutečností zamyslíme, zjišťujeme, že jde o **významy**, k nimž si zjednááme průhled prostřednictvím slov, obrazů, znaků. Významy nejsou „objektivní“, ale ani čistě „subjektivní“. Jsou **intersubjektivní**. Sdílíme je spolu, ale až po určitém „klání“, kdy si musíme vzájemně ujasnit, co čím myslíme. A přesto různost významů přetrvává, neboť se nikdy neshodneme všichni na všem. I když nějaký význam budeme fixovat třeba ve vědeckém pojednání, nebo v encyklopedii, kolik lidí si je přečte, kolik lidí je zná? Není to možné. A kdyby to bylo možné, nepřijmou jej jen tak, zase znovu nastoupí **interpretace**.

STROJ

Ale to by už byla asi zase jiná otázka, protože samo slovo význam má přece mnoho různých významů, jeden lepší než druhý. Ted' mne ale zajímají ještě ty obrazy – modely, kterými jsme tuto úvahu začali...

Je to takový paradox. To, čím vysvětlujeme, že se vždy jedná o model, je samo modelem. Peirceho „znakování“ je modelem. Jakmile se dobereme nějakého výsledku interpretace, který se nám zamlouvá, a který je produktivní, protože nám otevírá nový pohled na věc, držíme se ho. Nebo se on drží nás. Je to držmo – dharma. Tím, že jej ověřujeme, zkoušíme, co unese, zkoušíme, zda nemá nějakou chybičku, tím se z něj postupně stane **stroj**. A stroj je něco, co už tady jednou je. Něco, co člověk stvořil a co přitom představuje nezávisle na člověku svou vlastní skutečnost. Všechny naše obrazy a pojmy, všechny modely, které se nás drží, se stávají **strojem na světě**, ve kterém žijeme, včetně toho, že takový stroj produkuje a stvrzuje nás samotné. Řekneme-li si **já**, je to také výsledek

takového stroje. Bez znakování, tedy bez nekonečné peircovské interpretace bychom možná vůbec nebyli. Nebyli bychom si sami sebe vědomy, byly bychom na úrovni zvířete.

BOOTSTRAP a MATHÉMATA

Kde se tady ty stroje vzaly a jaká je jejich úloha?

Kde se vzaly? Myslím, že patří k základu života, základu intelektu, k základu všeho. Možná, že jednou přijdeme na to, že celý vesmír znakuje. Na druhé straně jsou jistě produktem znakování, jakožto určité modely. To znamená, že jde o **bootstrap**. Něco, jako když se baron Prášil vytáhl z močálu za své tkaničky u bot. A úloha? Dá-li se to nazvat úloha, pak jde o samostvrzování a samoprodukování. Stvrzujeme platnost modelů – obrazů, pojmů, našich teorií, vizí, přesvědčení a zároveň měníme samu skutečnost, náš svět. Náš svět je výsledkem tohoto bootstrapového stroje. Tím strojem jsem ovšem **já**. **Já** je také i výsledkem stroje.

Kdo mluví o „úloze“ znakových strojů, chce jako by vystoupit ze začarovaného kruhu a podívat se na věci z boku. Zároveň se tak staví do pozice **sub speciae aeternitatis**, tedy věří, že tenhle pohled úkosem je objektivnější, nebo dokonce absolutně objektivní. Pasuje se na krále, na boha, na věčnost. Někdy to nejde jinak. Jsou-li věci rozporné, je třeba „zajít za roh“. V tomhle je dialektika neúprosná. Je třeba „zajít“, jinak se z rozporů můžeme i zbláznit. Naše myšlení chce mít všechno vždycky pohromadě, tady a teď. A tak to je, a to je ta pravda. Je to **synchronní obraz**, „malé absolutno“, které jsme právě vytvořili, které nás tolik přitahuje. Právě proto, že takový **synchronní obraz** je v čase neproměnlivý, dává nám jistotu možnosti podniknout další kroky. Stává se **mathématem - strojem reverzibilním a operaciobilním**.

Pak ovšem objevíme i **diachronní** rozměr, neboli cosi v čase se proměňující. Rozpory se nám postupně rozvinou a rozplynou. Jsou teď přehledně uspořádány jako korálky na šňůrce našeho života. Opět je máme pěkně pohromadě. **Diachronní** rozměr, jeho konstituování, **jeho konstrukce** jako modelu určitého aspektu skutečnosti je, jak jinak, **synchronní**. Bez **synchronie** to neumíme, ta vždy nakonec drží věc pohromadě. Ale bez **diachronie** se neobejdeme také, ta dává věci trvání, odlišuje ji od náhle se zjevivšího a náhle zmizelého preludu. To, co obě roviny svazuje, je **dialektika**. Je to stroj produkující život jako neustálou interpretaci, tedy současné zachovávání a zároveň změnu. Neplatí zákon vyloučeného třetího. Třetí je prostě tady, a nebylo by bez prvního, ani bez druhého. Má něco z obou.

METODA

Jakou úlohu hraje v tomto pohybu života „metoda“?

Samy obrazy, pojmy, teorie, vize, a vůbec všechny naše produkty věcné i myšlenkové jsou „**metodou**“. Metoda je výsledkem předchozího kolotání života. Výsledkem přirozenosti. V momentě, kdy se tohoto výsledku dobereme, reflektujeme jej, to znamená, že si jej uvědomíme, nebo dokonce jej pojmenujeme, stává se pro nás nástrojem, prostředkem dalšího pohybu vpřed. **Model je metoda**. Dojdeme k ní, držíme se jí, produkujeme jí nový život, nový svět. Rodíme ho kleštěmi starého světa. Pak přijdeme na to, že svět byl vždycky starý. I naše metoda je stará. Zřejmě tak stará jak starý je sám svět. Naše metoda je svět, neboť je tím, co Martin Heidegger označoval jako **Dasien**, bytí, kterému jde o bytí. Ono „jde mu o“ – v tom je řečeno všechno.

Peirceho „znakování“ nám alespoň trochu rozkrývá tuto černou schránku. Já, život, svět, to jsou různá vyjádření toho stroje, kterým jsme – pokud jsme schopni se tak cítit. Musíme to cítit, pak o tom můžeme mluvit. Když to necítíme, nemáme o tom ani páru, nemáme ponětí, nemůžeme mít pojem, mívá se to s naší řečí, naším jazykem. Jaká je to pravda?

Pravda je v pojetí antickém, které znovu oprášil Heidegger **neskrytostí**, či **odkrytostí**, **alétheia**. O čem nemáme páru, není neskryté, neboť se nám skrývá. Vymýšlíme, jak to vydobýt. Tyhle vymyšleniny jsou naše způsoby, naše teorie, naše slova a naše pojmy. Je pravda v nich nebo mimo ně? Je svět v nich, nebo mimo ně? Jediné co vím bezpečně je, že „znakuji“, že jsem stroj interpretace. Že jsem život proměňující interpretací sama sebe a všechno kolem.

POJMY, LOGIKA, SEMIOLOGIKA

Transparentní intenzionální logika (TIL) rozkrývá a formalizuje konstrukci pojmů. Jakmile rozhodneme o přiřazení výrazu a významu, pak existuje logická konstrukce pojmu, sofistikovaně pojatého významu či smyslu výrazu tak, aby nemohlo docházet k nedorozuměním či záměnám. Přesto existuje nedorozumění, a podle mne nikoliv rozumění, ale nedorozumění je základem každé společné akce, každého společného projektu. Nedorozumění je základem vývoje, základem pokroku.

V čem spočívá? V jiném přiřazení výrazu a pojmu, to zaprvé. Posuny mezi významy jsou základním inovačním prvkem. Je na nich založena sémioze, stojí na nich lidské myšlení, stojí na nich kreativita a tvorba něčeho nového, vývoj, proměna.

Za druhé, běžně se dopouštíme logických chyb. To souvisí s první možností, možná že jedno je příčinou druhého. Protože chybně logicky uvažujeme, jsme schopni objevit/vytvořit něco nového, něco co tu ještě nebylo. A protože jsme „básníky“, kteří nebrzdí svůj rozlet v používání slov k novým vyjádřením, novým významům, nedodržujeme „přísnou logiku“ - a je to tak dobře. Samozřejmě, že je zapotřebí oboje. Znaky mají svou „funkční“ stránku, kdy pevné přiřazení významu a výrazu zaručuje pevnost takového nástroje zejména tam, kdy jde o tvorbu nebezpečných artefaktů (nové technologie, nová stavební a jiná díla). Znaky mají však i svou „pohyblivou“ stránku, která je zas motorem všech nápadů, které mohou být na základě „funkční“ stránky prakticky zpracovány. Jedno bez druhého se neobejde. Jsme jak konstruktéři, tak básníci, tj. konstruktéři vlastního jazyka.

U Lacana je určujícím pro stabilitu znakové funkce autorita, kterou označuje jako **Signifikant, falus**. Tedy „značkovač“. Vykonává diskurzivní moc. Je to ten, kdo má moc, tedy může rozhodovat o tom, co je správné a může přikazovat řídit se pravidly „správného“ používání jazyka. Ostatní Signifikanty stojí v područí této diskurzivní moci, snaží se z těchto pořádků vymanit. Nemusí si vůbec diskurzivní moc uvědomovat. Diskurzivní moc je často velmi „neviditelná“. To, co vidíme s patřičným komentářem v TV, je často jako bychom to zažili na vlastní kůži.

Život je neustálá změna znakových funkcí, neustálá změna dominantního Signifikantu, a to pod tlakem Signifikantů podřízených/kooperujících. Život je neustálý boj s „přísnou“ logikou. Boj básníka s konstruktérem. Co stavíme proti „přísné“ logice? Nějakou „jinou“ logiku? Logik by i v ní hledal „přísnou“ logiku, přísnou zákonitost, formuli, zákon. To, co stavíme proti, to musí být nějaký **pragmatický rozměr** přirozeného. Co se může postavit proti logice, proti invariantním strukturám, proti zvratnému a operaciobilnímu mathématu v synchronní rovině? Něco, co má co činit s neinvariantním, nezvratným, neoperaciobilním, ne-mathématem v nesynchronní, tedy diachronní rovině. Je to Peircova sémioze ad infinitum se svou „**sémiologikou**“. Tímto slovem bychom mohli označit přece jen invariantní, přece jen zvratná, přece jen mathémata v synchronní rovině, jejichž prostřednictvím ji můžeme jako přece jen invariantní strukturu pojmově uchopit, popsat, rozvinout. Jde o tvorbu interpretace tak, aby vyhovovala záměru, touze, uspokojení touhy, jouissance, a také s tím spojená sveřepost a možnost sebedestrukce. Touha/jouissance má dvojí rozměr: jednak **nové** – najít, tříbit. A za druhé **staré** – udržet, objevit nové akcenty (kotvy). Odkrývají se hlubší vrstvy **hodnot**, tedy toho, na čem nám nejvíc záleží.

MODLY

Modely jsou **modly**¹⁰. Držíme se jich (dharma), jsou nám užitečné, ale neumíme je opustit. Spoutávají nás (z dharmy se stávají **vásány**¹¹ - pátěže). Uctíváme je, protože představují pořádek, a žádný z nás si nepřeje, když nemusí, nějaký rozvrat. Modly nás nutí prosazovat naše obrazy jako **pravdy**. Tím se z obrazů stávají ne-obrazy, sama skutečnost, realita. Tato realita je zkamenělá, petrifikovaná. Život se zastavil, znakování odkazuje stále na tutěž jedinou hladinu. Nic nového se již neobjevuje. Otočili jsme se, pohlédly na zkázu, chaos, rozvrat, a zkameněli jsme, jako Lotova žena. Starý zákon nám zapovídá modly. Lot se neohlédl, měl svého Boha. Jsou-li zkamenělé obrazy modlami, kde je pak náš pravý Bůh?

Ideologie, naše víry a poznání, vše jsou modely, ke kterým se vztahujeme jako k pravé skutečnosti. Vše jsou modly. Bůh by musel být bez ideologie, bez víry, bez poznání. Temný, neprůstupný monolit, který nechce s člověkem mít nic společného?

DŮKAZ BOHA ?

Nejen svět pro nás, ale i svět o sobě, přestože tentokrát i bez **já**, je světem **diskurzu**. Míjíme tím v první řadě Laclauův diskurz jako promluvu obdařenou mocí, vyslovovanou nikoliv výhradně slovy (jazykem), ale především akcí. O -sobě. **Bůh** je osoba, nikoliv v tom smyslu, že má hlavu ruce a nohy, ale že je o-sobě. **Svět je jeho diskurzem**. Jeho **automatismy**, jeho **idejemi**, jeho **akcemi**. Bůh nebo Prozřetelnost, Příroda nebo Všehomír, Bytí, to, že to je, to, že je znakování, to, že je interpretace, to, že jsem **já**.

A co když není bůh, není nic o-sobě, není žádný řád?

Ne-bůh, ne-osoba, ne-řád? Jak by to vůbec mohlo existovat, když **já vše vnímám jako řád**? Není právě to důkazem Boha, to, že vkládáme či nacházíme vždy řád, to, že vždycky **ne-řád** vidíme, modelujeme, někdy „modlujeme“, **jako řád**? I kdyby se dění života/světa začalo projevovat jako absolutně chaotické, stále **věříme**, že to má svůj důvod, svůj řád. Věříme jako Jób, že nás cosi přesahuje, cosi, co je mnohem výš, než my, ale na čem máme svými reakcemi svůj podíl.

¹⁰ Tato myšlenka pochází zřejmě od Vrchního zemského a pražského rabína, dramatika a spisovatele Karola Sidona.

¹¹ V Patandžaliho Jógasútře jsou **vásány** tendence nově přerozené mysli, které ji spojují s předchozími způsoby vedení života a ženou ji do dalších zkušeností. Podle Ramany Mahárišiho jsou ego a **vásány** hlavními překážkami na stezce vedoucí k dosažení božského života.

Jsme Jóbovo plemeno, nesoucí jařmo Jóbových zvěstí. Jsme ale také **Átman**, který je **Brahman**, neboť nejsme od toho všeho oddělení, jsme součástí **tkáně života**¹². Jsme utkáni svým bytím a tkáme je. Hlavním problémem mezi západním a východním pojetím je pochopit že nejde o **rozdíl** transcendence (Západ) a imanence (Východ). Že transcendence a imanence jedno jsou na spirále života.

EKLETIKA, DIFERANCE, TRANSVERSALITA

Jak mohou být jedno, jak lze strávit něco tak eklektického?

Eklektický přístup vyplývá z toho, že existují různé deskripce, že existuje **pluralita deskripcí**. Je eklektika nějakým řádem? Má různost nějaký řád? Otázka věru postmoderní, otloukaná, nepochopená.

Sdíli-li eklektik různé pohledy, znamená to, že nemá žádnou představu celku, řekněme celku jako systému? Popírá celek jako systém, v jeho jedině či jednotné systémovosti?

Ano, to je otázka, zda takový systém existuje. Spíše je to tak, že my tento systém chceme vidět, projektujeme ho, konstruujeme ho.

A není to tak, že kdo chce vidět něco bez systému, projektuje zas tuto bezsystémovost?

Ano. Tak to je.

Ale přirozený svět má přece svou jednotu. Prvotní blaženost má také svou jednotu. To by odkazovalo k Jednomu.

Je třeba počítat s obojím. To je těžké. Žijeme v obojím, v jednotě sami sebou a se svým, chcete-li „přirozeným“ světem. Brzy jej ale ztrácíme. V reflexi už není jednotný. Zjišťujeme, že tam, kde jsme si mysleli, že si rozumíme, najednou jsme schopni se přít. Jednota pak vystupuje opět jen jako dílčí projekt. Není, kdo by nás rozsoudil...

Představuje dnešní podoba filosofie jen nějaké dílčí pohledy, nebo existuje filosofie jako systém?

Ano, pro pedagogické účely se někdy představuje filosofie jako systém. Je to výsledek pořadající role editora, který ke každému „prvku“ takového systému uvede různá pojetí podle toho či onoho myslitele. Většinou je zkritizuje jako neúplná a vše shrne svým jediným správným řešením. Ale to je klam. Před pár lety by bylo možná jedině správné řešení úplně jiné, a za pár let bude jiné zas.

¹² Srovnej: Fritjof Capra: Tkáň života, Academia, Praha 2004

Znamená to, že filosofie má v tomto cosi společného s vědou, ta se také vyvíjí, poznatky jsou falsifikovány nebo potvrzovány a nahrazovány novými.

Ti, kteří filosofii takto představují, rádi by jí jako vědu viděli. Ale znovu opakuji, je to klam. Ideologický klam.

A co tzv. filosofie perennis, věčná filosofie?

Ta bezpochyby existuje. Ale co to znamená? Znamená to věčné tázání, věčné kladení týchž nebo podobných, obměněných otázek. Znamená to spatřit za všemi otázkami a všemi odpověďmi něco společného. Invarianty. Struktury. V tom tkví universalismus filosofie. V tom je filosofie pro všechny a ve všech dobách.

Lze takto spojit západní a východní myšlení?

Ano. Hlubinné struktury mohou být skutečně hluboko. Ale vezměte si to, že jak my, tak oni, jsme lidé. Tolik rozdílného toho tedy mít nemůžeme. Shodneme se většinou dokonce i na tom, že každý z nás má svůj názor, a tyto názory se mohou lišit. Společnou strukturou je tedy přiznání rozdílů, diferencí. Vše se kolem nich točí.

V soudobé francouzské filosofii je **diference** jedním z klíčových pojmů. Zlobivý strýček Derrida nás poučil o tom, že diferenci je možné vnímat ve dvou rozměrech, a to je velmi zajímavé. Jednou je diference rozdíl v synchronní rovině, například v jazyce jako systému, ve vědecké teorii, v jedné zapsané promluvě. Jinou je diference v diachronní rovině, tedy z hlediska času. Tady znamená „odkládání“.

Čeho a proč?

Někdo také vyslovil názor, že Derrida se snažil položit základ něčemu, co by alternovalo dialektiku. A skutečně jde o tentýž problém. Odkládání se týká „konečného řešení“. V čase procházíme cestou poznání od jednoho k druhému. Říci, že je to totožné, identické? Ano, často to potřebujeme říci, abychom vůbec mohli mluvit o nějakém synchronním systému. Život sám, ten který žijeme, cesta, kterou procházíme, nám však sama ukazuje, že to není totéž. Jak to ale postihnout? **Diferance**, Derridův filosofický pojem, znamená právě tuto „dialektiku“ mezi stejným a rozdílným, a to prostřednictvím času. **Diferanci** bychom si tedy mohli také představit jako diferování, tedy činění či nečinění rozdílu v čase. Ale nejen to. Tím, že to prožíváme, promítá se diferování do bezčasé roviny našeho jazyka, našich pojmů. Zažíváme zároveň jednotu a zároveň i rozdílnost. To je možná i odpověď na problém eklektiky. **Diferance** je životní strategie.

Ale „eklektika“, to dneska zní dost hanlivě.

Ano, máme tu eklektiku v tom hanlivém slova smyslu, jako vnitřně rozpornou snůšku názorů a tvrzení na jedné straně a na straně druhé eklektiku jako **snahu** vše spojit, převést na společného jmenovatele. To je idea, která si nezaslouží žádný hanlivý komentář. A nemusí jít jen o hlubinné struktury. Jde i o proto-struktury, tedy o „společné předky“. A jak víme, vývojovost je dnes jednou ze základních myšlenkových struktur Západu. Je jedním z dominantních „názíracích schémat“. Zkrátka, už víme, co s tím. Jsme v tom cvičení od základní školy. Vyvinuli jsme se přece z „opice“! „Věčný návrat“ si nepřipouštíme. Dokonce i kdyby po Velkém krachu následoval nový Velký třesk, bude

podle nás všechno jinak. To je naše dominantní představa. Nejvýš jsme ochotni připustit jakýsi „informační záznam“ veškerého dění v podobě „akášické kroniky“. Tam ale nejde o věčný návrat. Tam jde o věčnou přítomnost.

A co myšlenkové experimenty s „možnými světy“ či takový „souhrn přes všechny možné historie“?

To je divná představa. Vše by bylo dáno. Jakou roli by ještě člověk měl, když všechny varianty už tady nějakým způsobem „jsou“? Bylo by možné hovořit o něčem „novém“? Vše by bylo jen nanejvýš jiné. Nikoliv nové. Tvůrčí princip? V čem by spočíval? V tom, že odkrýváme jednu dané? Že se rozvzpomínáme?

Rozdílnost, pluralita. Je počítána za jedno z hlavních témat postmoderního myšlení. Jak to řeší postmoderní myslitelé?

Welshovo řešení se nazývá **transversální rozum**. To je ten rozum, který si s různorodostí, jinakostí a pluralitou poradí, tak jako si návštěvník galerie poradí s různými styly obrazů. Základem je chápání toho kterého jednotlivého obrazu ve svém vlastním kontextu. Přejdem k jinému obrazu přecházíme k jinému kontextu. Kontext celku (například výstavy) se utváří postupně v průběhu celé prohlídky. Transversální rozum je založen na **prohlídce**.

Máme –li něco „jen“ prolédnout, ještě by to šlo. Ale my víme, že nejde jen o prohlídku, že jde o neustálou interpretaci. Co si počít s rozporuplnými pravdami, které přinášejí rozdílné obrazy? Degradovat pravdu na cosi relativního – to se postmoderně často přisuzuje. Pravda je relativní, ve smyslu perspektivy, ze které vychází, ale je také absolutní ve smyslu nalezené neskrytosti či odkrytosti, jak to tvrdí fenomenologové. Pravda má být **vyeruována**, vyhrabána zpod nánosů jiných falešných pravd, jak si to alespoň představoval Patočka. A jak je to z pohledu peircovského „znakování“? První, co nás napadne je, že si vystačíme bez pojmu „pravdy“. Stroj si prostě mele tu svou, psi štěkají, karavana táhne dál...

PARAMETRY INTERPRETACE

Ale o čem jsme ještě nemluvili je to, jak interpretace probíhá, má nějaká svá pravidla, nějaké parametry, nějaké své „zákonitosti“?

Z hlediska schématu **znak – objekt - interpretant** jde o nastavení tohoto mechanismu, o **parametry interpretace**. První co nás napadá, jsou znalosti (1), znalosti toho, jak reagovat, jaké odpovědi na dané otázky umět dát, znalosti opřené o vědomosti a o umění „jak životem jít“ apod. Hned na to nás napadnou hodnoty. Něčemu přisuzujeme větší význam či hodnotu, něčemu menší. Takto oceňujeme všechny znalosti – vědomosti i um, a to vždy ve spojení s celými komplexy znalostí. Dříve jsme proto měli termín „světonázor“, který se ovšem zkompromitoval jeho spojením s marxistickou „vědeckostí“. Nejregulárnějším termínem by byla **ideologie**. Použijeme i tento termín, ale budeme-li se chtít vyjádřit více neutrálně, můžeme třeba mluvit o **síti věr (2)**. Síť věr, či ideologii budeme vnímat

jako snahu o víceméně kompaktní, dostatečně mohutnou a velmi stabilní soustavu znalostí (vědomostí a umů), hodnot, přesvědčení (věř), názorů a postojů, která přísluší jedinci i různým sociálním skupinám.

K parametrizaci interpretace nám však stále ještě chybí něco podstatného. Tak jako nemáme ustálený termín pro předchozí parametr, nemáme ho ani pro tento. Označujeme ho jako **touhu, vášeň, intenci, vůli, chtění, energii, vibrace, elán, jouissance, hnutí** (3) a mnoha dalšími slovy s různě skloňovanými významovými posuny. A právě tady, na úrovni parametrů interpretantu, hraje přece jen **pravda** zásadní roli. Respektive, správněji řečeno, **touha po pravdě**, touha po tom, abychom odkryli pravdu, touha (3) po tom, abychom se stali vlastníky neskryté (tedy té pravé, „objektivní“ a „absolutní“) znalosti (1) o tom, jak se věci mají, a mohli o to opřít všechno své snažení. To je základem naší sítě věř (2).

Přitom často požadujeme znalosti „neideologické“, a o tom, že by šlo jen o domněnky a víry nechceme ani slyšet. Natolik věříme vědeckým pravdám, faktům, zákonům.

Nechceme – li takto parametrizovat interpretaci, můžeme se také vrátit k **deskripcím**, a tázat se, zda existují jenom ony deskripce a nic víc. Samozřejmě, předchází jim něco před tím, a následuje něco potom. Předchází jim pre-deskriptivní touha a vůle - intence, elan vital, posouvání se dál, libido, energie, směřování, napředování, hnutí, blaho jako vidina cíle, protodiskurzy a protostruktury. **Prvotní, zárodečné struktury**. Samotné deskripce pak jsou svázány s řády, systémy, komplexitami, epistémami, paradigmaty a oproti předchozímu dynamickému členu jde o „prostředek“ v podstatě nedynamický, zato usilující o „věčnost“. V této oblasti, tedy v oblasti pravých deskripcí najdeme také **pravé struktury**. A poslední člen trojčlenky, post-deskriptivní je samotnou akcí, praxí a pragmatikou. Jde o **struktury realizované**, naplněné. Jde o **instance struktur**. Jde o danosti, **tokeny**, na rozdíl od předchozích **typů**. Jednomu Peircovskému schématu, schématu interpretantu jsme se vyhnuli, ale vidíme, že jsme došli k témuž, nebo řekněme skoro témuž výsledku prostřednictvím schématu jiného. Každý další obraz, použitý jako metodologický nástroj nám ukazuje věc v novém světle, z nového pohledu. Zároveň se osvětluje sám, jak se nám zdá, nepohyblivý střed, v němž se nám odkrývá ona neskrytost. Z pravdy si uzobáváme po kousíčkách celý život.

ŘEŠENÍ PLURALITY

Vrátíme – li se k jinakosti, rozdílnosti, pluralitě, je jasné že je dána především jinými sítěmi věř, jinými ideologiemi, které jsou vázány vždy na určité lidské společenství podle toho, co je ještě jiného spojuje (náboženství, národ, profese, role a podobně). Je jasné, že jak Západ, tak Východ (a to neplatí samozřejmě jen pro takové „hromadné“ velké celky, ale pro všechny možné celky menší a soudržnější) mají jiné pohledy na svět. Je to trochu tautologické. Kvůli různým pohledům, vírám,

tradicím interpretují věci různě, ale tak, že výsledkem jsou „pravdy“ posilující tyto různorodé přístupy.

Řekli jsme, že imanence a transcendence jedno jsou. Ale jak se o tom přesvědčit, existují – li dvě nezávislé interpretace, které produkují právě tuto rozdílnost. Přistoupit na nějakou **třetí pozici**? Co by to muselo být za pozici? V čem spočívá dialektikou vykřičená **jednota protikladů**? Dříve to bylo jednodušší. Pozice **sub speciae aeternitatis**, kterou jsme již zmiňovali, byla pozicí z pohledu Božího oka. To by ale nebyla v našem sporu žádná „třetí“ pozice, šlo by o pojetí Boha v jeho „západní“ podobě.

Řešení je v časovosti dění. Život se nám odvíjí v čase, svět je nám dán postupně. Život i svět se neustále mění. Přitom nejde o žádné „překabátění“, jak se z vyznavače transcendentního Boha stát vyznavačem imanentního „Tat tvam asi“ (jednoty já a všeho). Jde o skutečně niterný osobní prožitek jednoty obou vyjádření. Jde o projití cesty, která nám „otevře oči“. I kdybychom na jejím konci měli říci, že šlo jen o dvě „bláznivé jazykové hry“. I to je důležitý moment na cestě. Moment, kdy hledáme absolutno a jen tak se s nějakým postmoderním relativismem nechceme spokojit. I tehdy, kdy věci vnímáme například „jen“ jako jazykové hry, i tehdy interpretujeme a tedy **jsme**. Vždycky jde o bytí, vždycky jde o všechno.

Ale vždycky také jde o jazyk, ideologii, a tedy o **ideje**. Bytí a ideje jsou spojené nádoby.

DISKURZ JAKO PROTOTYP SVĚTA

Když byl v Praze americký filosof John Searle, na otázku po největším úkolu současné filosofie odpověděl, že jde o to, jak svět, tak jak jej známe z přírodních věd, a člověk, se svým světem významů, do sebe zapadají.

Ano, i tak se to dá vyslovit. Searle je naturalista, věří, že jednou bude dokonale objasněn vztah myšlení a materiálního nosiče, jinými slovy, že **já** lze převést na sestavu fyzikálních, chemických, biologických entit. Ale je vidět, že i naturalisty trápí v podstatě totéž, jen čekají podstatně jiný výsledek.

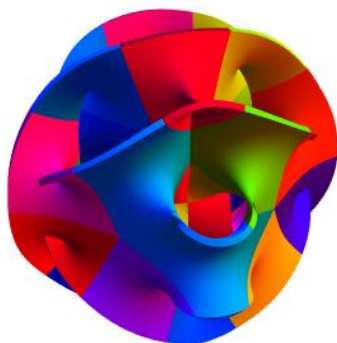
A jaké je tedy tvoje očekávání?

Má formulace by byla asi takováto: Jak svět bez člověka a svět člověkův spolu souvisí? Jak hnutí (impuls, chtění, touha, vůle) souvisí s deskripcí a interpretací? Jak hnutí souvisí se semiozou? Jak hnutí souvisí s diskurzem? Je jeho součástí? Pokud ano, pak svět člověka je diskurzem a otázka je, jaký by byl svět bez diskurzu.

Pobyt - tubytí je prototyp bytí a zároveň jeho jediný prototyp, ostatní instance se ztrácí. Z toho vyplývá – **diskurz je jediným prototypem světa**. Uvědomme si, že svět bez člověka nám není dán jinak než jako svět člověka, v němž **jakoby momentálně člověk není vidět**. Z tohoto důvodu výsledný obraz, který nám poskytují přírodní vědy je obrazem, který **extrapolujeme na všechny strany, a do věčnosti**. Tím, že převedu **já** na pohyb materiálního nosiče, problém nevyřeším. Stále zůstává světem bez **já**, a to není to pravé.

Ještě k tomu prototypu. Dovedeme si přece představit i jiný prototyp, kterým by mohli být řekněme nějakí mimozemšťané...

Pobytu jde o jeho bytí, tak pravil Heidegger. Je to obecný termín. Každý mimozemšťan, kterému půjde o jeho bytí je zahrnut pod tento pojem Dasein - tubytí. Dokonce i živočichové a rostlinstvo, všechen život lze pod ten pojem zahrnout, i když nevíme, jak vlastně myslí či nemyslí, zda mají nějaké vědomí a podobně. Vedou svůj diskurz, uplatňují svou **moc**, tedy to co **mohou**. Dokonce celé ekosystémy nebo „Gaia“ mohou být takto chápány. Teprve se učíme jim rozumět. Člověk částečně rozumí řeči zvířat, částečně rozumí řeči rostlin, částečně rozumí řeči planety Gaia, částečně rozumí řeči Vesmíru... Ale oni/ony sami/y si rozumějí jinak. Jde o jiné typy. Prototyp – diskurz založený na „jde mu o své bytí“ a tím i na semioze ad infinitum, zůstává tentýž. Vše o čem mluvíme, je nějakým způsobem „živé“, a proto je i nositelem možnosti zvyšovat **negentropii** systémů tím, že „interpretuje“, že vytváří svébytné odezvy na podněty, které my vnímáme jako znaky. Přesto vnímáme odlišné typy tohoto jediného prototypu. Mimozemšťané jakoby mohli mít něco navíc, příroda bez člověka, jakoby má o něco míň.

ANDĚLÉ, STRUKTURY

Mezi Bohem a člověkem také může být ještě spousta mezičlánků. Tradičně jsou označovány jako **andělé**, ale v souvislosti s filosofickým myšlením posledních časů tak můžeme tyto články označit prostě jako **struktury**, což je poněkud přesnější, než jen „ideje“. Struktury jsou obecné či abstraktní **invarianty** všeho vnímaného a myšleného. Strukturou je číslo, rovnice, geometrický obrazec, tvrzení (resp. propozice), přírodovědný zákon, nebo celé teorie či jen hypotézy. Strukturované jsou veškeré naše vjemy, obrazy, myšlenky, vše co je interpretovatelné, neboť interpretujeme vždy „jen“ onu část skutečnosti, která má nějakou strukturu. Nejkonkrétnější strukturou je vnímaný **gestalt - figura** na

pozadí. Nejabstraktnější a nejobecnější struktury jsou matematické. K těm ovšem dospíváme mnohanásobnou interpretací, zapojením zobecňování a abstrahování do procesu interpretace, za současného „aha“ efektu. Konkrétní interpretace jsou instancemi invariantních struktur, které vnímáme či máme na mysli. Svět nepřijímáme v jeho úplnosti (jako „analogový“), ale pouze v něčem velmi omezeném („digitálním“), důvěrně známém, invariantním, tedy obecném, nebo dokonce abstraktním. I modely jsou složité, propracované struktury právě v tomto smyslu.

Zastavme se a pozorujme svět kolem sebe. Zbavme se všech myšlenek, všeho „pojmenovávání“. Že to jen tak nejde? Buddhisté trénují „vyřazení mysli“. Jediný rozměr, kdy nejsou struktury přítomny, je rozměr „bez mysli“. Ale i ono „vyřazení mysli“ je strukturou, jinak by nešlo trénovat. Nepojmenované nejdříve pojmenujeme, pak můžeme teprve „radit“. A dokonce i „opičení se“, tedy automatická nápodoba bez verbalizace zůstává strukturou, i když nikoli slovní, ale jakousi obrazově-pohybovou, senso-motorickou.

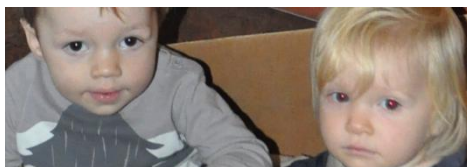
„Andělé“ jsou dvojí. První prý nějak rozumějí nám, ale my jim až tak moc ne, je to podobný vztah jako mezi námi a zvířaty, jenom obráceně. Tito andělé prý jsou o-sobě, tedy osoby, a zároveň jsou emanacemi Boha.

Pak jsou ještě jiní „andělé“, kteří nejsou osoby, nýbrž přísluší, jak se zdá, nějakým způsobem k nám, k našemu vidění světa a našemu způsobu života, k našemu „znakování“. Jsou to objekty, nebo základy objektů (ground) našeho znakování. Neznakujeme totiž všechno, neznakujeme „něco“ (realisté tvrdí: realitu), jak jsme uvedli dříve, ale jen vybrané figury, které zobecňujeme do stále obecnějších a abstraktnějších **struktur**.

A co Bůh? Má i on své struktury, své ideje?

Ale to už jsme přece řekli. Celý všehomír je jeho diskurzem, tedy polem, v němž se jako **instance realizují** božské struktury. A tak můžeme připustit, že tyto struktury mají i jakousi svou nezávislou existenci mezi Veškerenstvem (Bohem) a námi. Můžeme říci, že **subsistují**.

Podobnou představu bychom našli u ruského akademika -fyzika Šipova, který byl po roce 1999 uvalen do vědecké klatby, když se zmínil o Bohu. Jinak je to vědec odkazující se na Einsteina, Heisenberga, Diraca a mnoho ostatních „seriózních“ vědců 20. století, a jeho ústředním zájmem je kvantové vakuum. Vede dokonce Ústav kvantového vakuu. Ve svých posledních pracích a prezentacích uvádí takovouto hierarchii: pevná látka, tekutina, plyn, plazma, fyzické vakuum, torzní pole, a konečně „nic“ jako Bůh s nekonečným potenciálem vzorů, struktur a možností sestupovat po uvedené škále až do „tvrdé“ hmoty, a z ní zase vystupovat až k onomu „nic“.

TYPY AKTIVNÍCH DISKURZŮ

Mluvili jsme o tom, že základní prototyp, „aktivní diskurz“ se realizuje v mnoha různých typech či podtypech a o komunikaci mezi nimi. Jak je to ale z pohledu znaků jako signálů, vhodných

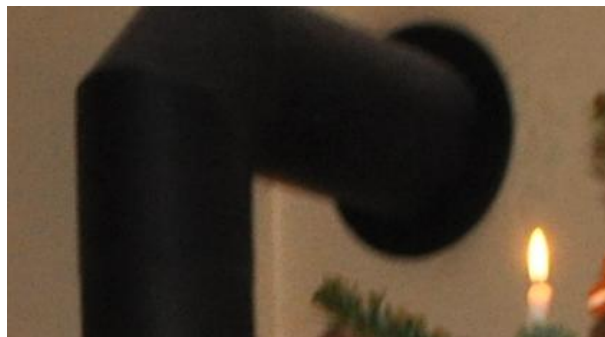
k interpretaci? Jestliže by tu bylo nějaké velké množství různých typů, jak to, že tyto signály „nevidíme“ a neinterpretujeme?

Jde o signály o něčem mimo náš typ, mimo naše možnosti, mimo náš **fenomenologický svět**. Vnímáme a interpretujeme je například jako signály mytické, archetypické, fikční, halucinogenní, utopické, šarlatánské, nevědecké i vědecké.

Avšak náš praktický život jsme si zařídili na pokleslých a překroucených interpretacích signálů vědeckých. Ostatním prostě většinou odmítáme věřit. Vždy tu signály o ostatních typech byly, ale my je ignorujeme. Principiálně jsme schopni si je uvědomit až po změně paradigmatu.

Každý typ má své paradigma, svůj vzor nazírání, chápání, vysvětlování a praktických implikací. Paradigmata se střídají, postupně se mění. Paradigma v podstatě znamená, tento typ je jediný a správný, protože jediný. Po změně paradigmatu však nově spatřené signály opět interpretujeme podle nějakého vzoru, který se pro nás stane posvátný a nedotknutelný. To, že jde o signály o existenci diskurzu, který vede jiné o-sobě, tedy jiná osoba, než my lidé, to stojí při interpretaci stranou. Stále se máme za jediné vyvolené.

Co nutí **já** uznat **ty**? Je to nutnost sdílení interpretace, nutnost „zrcadla“. Co však nutí **nás** uznat **je**? Nic. Pokud s nimi něco sdílíme, máme za to, že to nesdílíme s **nimi**, ale opět jen s **námi**. Pokud v nich máme zrcadlo, máme za to, že je nemáme **v nich**, ale **v nás**. Krok od **já** k **nám** nás má ve své moci. Krok od **nás** k **nim** zatím takové moci není. Ale co není, může jednou být.

NEPRŮHLEDNOST REÁLNA

Všechno o čem jsme mluvili a co jsme tady vyslovili, jsou tedy jen modely? Je něco, aniž by to bylo modelem? Vždyť jsme právě uznali nezávislou existenci řadě typů „aktivních diskurzů“?

Jak říká Bible: Prach jsi a v prach se obrátíš. Na začátku a na konci je prach. Zvedne-li se písečná bouře, nevidíme nic, nevíme, kde jsme a kdo jsme, nevíme co je, co bude, a pochybujeme o tom, co bylo. Lacan to nazval pravým Reálnem. Něco, pro co nemáme slov, nemáme pojmů, a přesto něco co má velkou moc zasahovat do našeho života často nepředvídatelně a zásadně. Něco, co nás je schopno totálně proměnit. Důrazný signál moci, jíž nejsme my. A opět: slovo Reálno, je jen slovo, ale za ním stojí pojem, ten je modelem, ale vztahuje se k nějakému **objektu** mimo nás, o kterém toho moc nevíme. Odtud jsme přišli a tam míříme. Prach jsi a v prach se obrátíš. Prach je obraz Lacanova Reálna (Nepoznatelna).

Není to příliš pesimistické?

A to že Země jednou zanikne a podobné vědecké předpovědi nejsou pesimistické? Že máme možnost přesídlit ze Země? Pak máme možnost i rozehnat ten prach. Jak asi, když sám Bůh nás nabádá, že se do něj navrátíme? Toť otázka.

Nirvána je samsára, neboli to co je netransparentní se stává transparentním tím, že to přijmeme za své. Je to změna postoje. Možná, že už jsou všechny informace tady. Samozřejmě, že tím, jak budeme stále něco nového vynalézat a tvořit, dojde na pojmy jiné. Ale ten postoj, o kterém je řeč, to je něco jiného. Je to přijetí všech moudrostí, které tu byli a jsou na základě nového vhledu a s tím spojený praktický rozměr člověka, praktický rozměr **já**. Toho, co **já** můžu. Co mám ve své moci. Ale neznamena to, že musím, že musím něco někomu dokazovat.

Říká se, musím jenom zemřít. Já říkám, **musí zemřít starý svět**. A teď to nemyslím onticky, svět jako náš Vesmír, Země, společnost... ale **fenomenologicky, svět toho, co můžu**. Možnost je podstatná kvalita bytí, možná důležitější než skutečnost. Skutečnost bez možnosti není nic. Já, vázaný na skutečnost, která tak nějak **je**, byť by to bylo vědecky pojednáno, je já svázané vlastními produkty. Já, které **může**, byť by to bylo pojednáno nevědecky je **já**, které může cítit i ono „nejvyšší blaho“, a to i tam, kde ostatní zatím necítí nic příjemného.

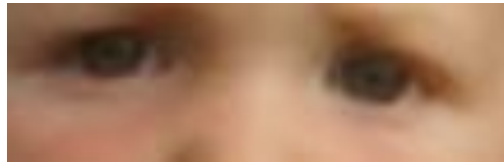
REÁLNO, IMAGINÁRNO, SYMBOLIČNO

K Lacanovu Reálnu (nepoznatelnu) patří do trojice ještě Imaginárno (obrazivno) a Symbolično (mluvno)...

Ano, ze zaprášeného Reálna se vydělují obrazy a tím i **já**, ale také **ne-já**. Pak se snažíme dosáhnout jednoty prostřednictvím komunikace (symbolů). Když ani to nejde, zbývá nám poslední čin, čin sjednocení, čin „temné noci“, který je opět skryt v prachu Reálna. Dokud ten krok neučiníme, nevíme o něm nic. Snažíme se prohlédnout neprůhledný prach jen pomocí slov a artefaktů, které si tvoříme mimo jiné proto, abychom měli jistotu „pravdy“. Na této cestě nacházíme Hejdánkovo „**nepředmětno**“ nebo Merleau-Pontiho „**neviditelné**“. Ale už takový **dzogchen**¹³ nám říká: počáteční Reálno, to je prvotní blaženost, konečné Reálno je vědomě dosaženým stavem původní blaženosti. „Zdroj“ (počáteční Reálno), „cesta“ životem (Imaginárno a Symbolično – tedy „realita“), a „plod“ (konečné Reálno) jedním jsou. Proto má dzogchen ve znaku trojnost. Jednota všech trojností (ať jde o dzogchen, Lacana, Peirce či o další „trojčleníky“) nám dává přístup odtud kamkoliv. Prach a temnota jsou najednou jasnou krajinou a světlem. Proto také samsára je nirvána, Átman je Brahman a tak

¹³ Starobylé učení Tibetu, dnes integrováno do tibetského buddhismu.

dále. Ale nezapomeňme, že jde jen o model něčeho, co samo má nějaké rozměry prostorové, časové, co trvá, proměňuje se, co žije. Je to jen shrnutí. Implikátní řád. Rozestření (explikace) je na nás.

SUBJEKT JAKO DÍRA V BYTÍ

V lacanovských textech najdeme také jednu krásnou představu, a sice že subjekt je díra v Reálnu, či díra v Bytí.

Ano. Tak především, jaký je rozdíl mezi ***já*** a subjektem. Subjekt je Signifikant. Je to role, kterou se obrací ***já*** vůči jinému subjektu, tedy vzhledem k roli, kterou hraje nějaké jiné ***já***. To, že je subjekt díra v Bytí znamená, že spojení subjekt-***já***, tedy spojení role v lidské společnosti, role na tomto světě a vlastního ***já*** má rozměr, který nepatří do roviny Bytí, jakožto jsoucnosti jsoucen. Jinými slovy, když o někom mluvíme jako o subjektu, jako o jsoucnu, jež má své Bytí, nevyčerpáváme „hloubku“ jeho ***já***. Slovy se vyčerpat nedá. Slovy se dá jen zakrýt. Subjekt je díra v Bytí, zakrytá slovy, zakrytá sítěmi věr/pověr, zakrytá ideologiemi. Nemáme žádnou jistotu, že mluvíme o tomtéž, než tu, že se spolehne na slova, zakrývající tuto propast.

Zároveň nás naše touha neustále nutí tuto „díru“ oněmi slovy zakrýt. Toužíme po rozumění, toužíme po naplnění, toužíme po splynutí, po celistvosti, ale zároveň jsme hlavním důvodem, že tu není nic jako nějaká celistvost jen tak bez nás. Jsme tu, a celistvost boříme už jen tím, že nejsme věc, jako jsou věci kolem nás. Splynutí a celistvosti pak dosahujeme nekonečným naplňováním touhy a zároveň i údělu zakrývat tuto základní nesouměrnost ***já*** a světa.

JAK TO ASI MAJÍ BUDDHISTÉ

V buddhismu se naopak uvažuje o „ne-já“. Jak to může spolu souviset?

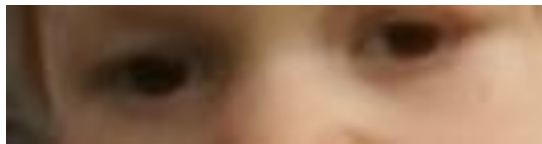
Buddhistická představa „ne-já“ jenom dokazuje to, že jsme vždycky měli a máme se souměřitelností **já** a světa problém. Původní indický koncept je dán řadou: já (ego) – Já (Átman) – Brahman. **Ego** je nevědomé, nepoučené, neprozřené sobecké já, spoutané nevhodným způsobem života. **Átman** je „realizované“, tedy osvobozené já, v němž jsou rozvinuty všechny potenciality lidství. **Brahman** je kategorií absolutní, obdobnou jakou je ve filosofii Bytí, nebo v křesťanství Bůh. Linie od ega k Brahman vyznačuje směr realizace já, a zároveň směr poznání, při kterém se ukazuje ego jako iluzorní koncept, který nevede k osvobození, nevede k božské blaženosti.

Obdobně v buddhismu je **já** iluzorní. Nirvánu přináší poznání toho, že „ve skutečnosti“ není žádné „já“ (ego), že tedy lpění na svém ego je jen iluze. Na rozdíl od hinduistických konceptů však buddhismus spojuje „ne-já“ s konceptem **prázdnoty**, což znamená právě iluzornost já jako nějaké neměnné substance či esence. Buddhistická prázdnota je přitom jak ontologickým, tak gnoseologickým a nakonec i praktickým konceptem. Znamená to ontologicky vzato: to co je, je prázdnota. Gnozeologicky: je třeba poznat, že vše, tedy nejen já, ale i svět je jen prázdnota. A prakticky: To, co je potřeba udělat – je potřeba své já i svět vnímat jako prázdné, to znamená, nemající žádné neměnné podstaty. Vše se mění, vše je v pohybu, a naše pojmy, týkající se „já“ a „světa“ jsou jen konvencemi, kterými se mezi sebou dorozumíváme.

Na příklad označení „Praha“ je jen konvencí, ve skutečnosti, ve své podstatě tu žádnou „Prahu“ nevidíme, je tu jen skrumáž domů, tramvají, lidí, stromů, ptáků, a tak dále. Pod konvenčními pravdami se také skrývá absolutno, ale to tkví v poznání propojenosti myslí - vědomí. Absolutní mysl - vědomí je jako jeden velký prostor, který je zrcadlem všech dílčích proudů vědomí.

Kdesi v hloubce tedy spočívá společná idea jak hinduismu, tak buddhismu: uchop sebe jako hlavní a jedinou „mocnost“, jejíž „moc“ však není voluntaristická, ale pramení z toho, co už tady je, tedy z prostoru „absolutního vědomí“.

Kromě mysli - vědomí jako absolutna však je tu i nižší rovina mysli – mechanismu, který neustále spřádá myšlenky a produkuje tvrzení, analyzuje, dedukuje a pojmenovává. Produkuje „pravdy“, ovšemže pouze konvenční pravdy. A tato mysl-stroj má hodně společného s poststrukturalisticky chápaným Signifikantem. Je myslí, která určuje, stanovuje, vymezuje, přikazuje. To právě dělá Signifikant – značkovač s velkým S.

JÁ, SUBJEKT, SIGNIFIKANT

Otázka signifikantů je pro poststrukturalismus klíčová. Původní strukturalismus znal dvojici signifikant-signifikát, neboli označující – označované. To je Saussurovo schéma znaku. Postupně se ale role signifikantu mění...

Ano, vznikají ty krásné obrazy „zrcadlové síně signifikantů“, nebo „osvobození signifikantů“ od signifikátů, odkazování signifikantů „jen“ na jiné signifikanty a podobně. Teprve ve spojení s otázkou **identity**, tedy ve spojení pojmů **signifikant** a **já**, dojde k vyústění těchto obrazů, k jejich pointě. Zatímco se strukturalismus obešel bez subjektu (hlásal „smrt subjektu“), neboť ve všem viděl jen moc struktur (skoro buddhistický styl myšlení), poststrukturalismus naopak staví **já** do centra pozornosti. **Signifikant**, tedy to, **co** působí, je cosi, za čím je nutno hledat **já**. Nejen tedy samo jádro peirceovské semioze, tedy to, že se celá semioza odehrává v našem „faneronu“, tedy naší mysli, ale zároveň i to, že sám první člen peirceovské semioze, tedy materiální nositel znaku, který je zároveň tím, co vnímáme jako znak, nesoucí nějaký odkaz k něčemu jinému (k objektu, tedy k „realitě“) je čímsi (**Signifikantem**), za čím vězí subjekt (role já) a tedy i nějaké **já**.

Tak například v případě dopravní značky to bude jasné. Řidič, který ji spatří a interpretuje, má své **já**. A značka byla vyrobena někým, kdo tímto způsobem předává onen odkaz, tedy opět nějakým **já**. Ale že by všechny skutečnosti, které vnímáme jako odkazy ke svým významům, že by vše, co nějak interpretujeme, tedy vše z „vnějšího“ světa (samozřejmě kromě našeho světa „vnitřního“) bylo čímsi za čím stojí nějaké **já**?

Které je navíc zakryto ideologií...

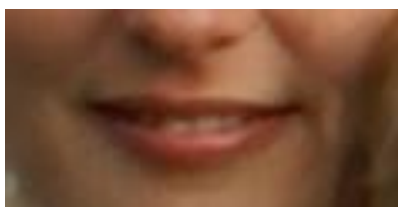
Ano. To je pozoruhodná představa. Je to jeho (čí?) ideologie, nebo moje? Samozřejmě, že společná. Ale **s kým takto komunikujeme?** Jen sami se sebou? Vždyť přece víme, že jsme (doufám, že ne zatím) nestvořili louky a lesy a hvězdnou oblohu.

Není to jen takový lapsus, nebo není to chybná interpretace pojetí Signifikantu?

Neexistuje chybná interpretace. Vždy je jen interpretace. Jejím výsledkem je obraz probouzející v nás další interpretace. Je-li něco „chybná“ interpretace, znamená to, že to budeme v jednom z kroků

interpretovat jako „chybu“. Samotný proces interpretace to nepopře. Popře to abstraktní kategorii „pravda“. Prožitek interpretování jakožto prožitek našeho života nejde odbýt jen tím, že se na konci řekne, že to byla „lež“. Děje se tak, ano. Ale už zmíněný **dzogčhen** nám říká, že máme přístup ke všem chvilčkám svého života v podstatě takový, jaký si jej zjednáme. Chceme-li svůj život označit za omyl, nikdo nám nebrání. Chceme-li se ospravedlňovat, nikdo nám nebrání. Nechceme-li se ospravedlňovat, opět nám nikdo nebrání. Aby to bylo jasné, nejde o libovůli. Vše se řídí „sítí věr“.

Řekli jsme, že ideologie zakrývá „díru v bytí“. Z druhé strany viděno můžeme říct: síť víry kleneme nad svou hlavou. Ona dosahuje k ostatním, sdílíme ji s nimi. Vidíme skrze ni nebe. Naše zapuštěnost, naše hlubina, hloubka, v níž se nachází mé **já**, není díky tomu tak tragická. Já je zapuštěné a ven se dere jen svou vírou, a chytá se jen sítí, které sdílí s ostatními. Je-li díra definitivně zasypána, **já** je odkázáno jen samo na sebe. A samozřejmě na síť víry, kterou si stáhlo sebou, a která se postupně rozpadá.

TOUHA JAKO Hnutí

Vrátíme-li se k trojici Reálno, Imaginárono, Symbolično... Asi úplně vše nevyčerpává, to, co ji svazuje, vzájemně propojuje je zřejmě to, co jsme označili jako touhu, vášně, intenci, vůli, chtění, energii, elán vital, jouissance. Vždy jde o nějaké „hnutí“.

Touha je předávána nejdříve matkou. Její touha po dítěti se proměňuje v touhu dítěte být s matkou za jedno. Reálno působí neuvědomovaně. Občas to „zaskřípe“, ale hned je to vyrovnáno. Touha se přetváří v obrazy a obrazy konstituují **já**. Rozhodujícím okamžikem je podle Lacana „stadium zrcadla“, kdy dítě nachází v obraze samo sebe. Přitom tím obrazem může být zrcadlový obraz dítěte, ale co je zajímavější, je jím i matka a případně další bližní, kteří zrcadlí **já**. Reálno neustále prolomuje tuto jednotu, ale touha po celistvosti je velická a proměňuje se v touhu po **realizaci** celistvosti. Není-li ji dosaženo, a to není, protože „svět“ klade odpor, nastupuje řeč a symboly, slova, významy, interpretace a v nich tentokrát otec nastoluje řád a pořádek, přinášející bezpečí v mnohem abstraktnější rovině, než která vládla dosud, kdy se vše odehrávalo v obrazech. Touha je zmrtvena do řádu. Řád je opakováním stále stejného. Řád znamená najít věci na stejném místě. Vytváří se rytmus „věčného návratu“ na stejná místa, vytváří se **pravidla**.

Slova vytvářejí celistvost, ale jak víme, ani tak jí není dosaženo, je příliš mnoho různých názorů, příliš mnoho slov... Nakonec je člověk slovy zklamán. Uvědomuje si, že jimi nemůže vyjádřit všechno, co cítí, všechno čeho je svědkem a pozorovatelem, všechno co sám chce, co je mu vlastní. Nikdy slovy nevypraví své **já**. Touha je cílem, je smyslem, který neustále uniká a ztrácí se v prachu...

Na počátku života Reálno nevnímáme, ignorujeme je, zbavujeme se jej obrazy a po té slovy. Život, který žijeme je však Reálna plný. Sami ho vytváříme a zdá se, že máme pro ně pojmenování a vysvětlení. Na konci nás však Reálno pohlcuje, obrací se proti nám a my se buď také obrátíme, prozřeme, nebo jsme do konce života už jen nešťastní. Celým životem nás žene touha ovládnout či

odstranit Reálno, ale nikdy se nám to nepodaří. Čím víc se snažíme Reálno odstranit, to znamená učinit náš svět přehlednějším, logičtějším, přístupnějším, bezpečnějším, tím víc Reálna zároveň vytváříme. Tím víc je nakonec nepřehledností, nelogičností, nepřístupností, nebezpečností. Je to ono známé vytváření **negentropie** na úkor ještě většího růstu **entropie**. Je to podstata našeho života.

Reálno je a bylo vždycky všude a ve všem. Ve věcech, proto je předěláváme podle svého, v lidech, proto nastolujeme složitá sociální pravidla a snažíme se tak lidi „předělat“ podle „vize otce“, ustanovit „konečný pořádek“. A největším Reálnem je **já**. Nejdříve se ignoruji, svět a já jsou jedno. Pak zas na sobě příliš trvám, stávám se egoistickým. Mám-li to štěstí, dojde k okamžiku, kdy se vše obrací a já konečně proměňuji všechny vázanosti ega v jejich pravý opak a s nadějí hledím do budoucnosti, kdy opět já a svět, předtím rozděleny, vytváří celistvost, s jejíž podobou, která se mi může nezamlouvat již nebojuji, ale na niž tentokrát participuji. Touha je průvodcem na této cestě, je jeho motorem, tahounem, nekončící energií a zvědavostí na věci příští. Je vůlí a je také libostí.

DVOJNOST EXPLIKÁTNÍHO A IMPLIKÁTNÍHO ŘÁDU

Reálno umíme symbolizovat jen „shora“, tedy zastřešujícím pojmem, který sám nic nevysvětluje, zatímco symbolický svět je světem „sdola“. Věda jej staví svými slovy postupně od nejjednodušších „stavebních kamenů“ k složitým. Obrazy samy jsou do symbolů převoditelné jen jako obrazová schémata a struktury, náčrty, mathémata, modely, modly. To je cesta symbolizace. Všechny tři řády tedy symbolizujeme, ale pokaždé jiným způsobem. Tyto tři způsoby symbolizace, tedy „střešní pojmy shora“ (nebo také slovní symboly), „analyticko-syntetické pojmy sdola“ (vlastní pojmy jako jednoznačné průhledy od slov k jejím významům) a „obrazová schémata“ (tedy strukturální stránka onoho „průhledu“ k významům), nám zpřístupňují spojení mezi implikátním (shrnutým) a explikátním (rozvinutým) řádem. Tato dvojnost světa, dvojnost našeho života, tedy dvojnost implikátního řádu a explikátního řádu je čímsi fundamentálním jak pro nás, tak pro veškerenstvo. Mluví o ní Bible (na počátku bylo Slovo), je duchem Kabaly, duchem magie, byla podnětem k nejlivnější východní filosofii, která je založena ve védách, v advaitě védantě, v Tau i v zenu. Všechny tyto prameny mluví o tom, že dvojí je vlastně jedním. Z dvojnosti se stává nedvojnost a tato proměna je „tangled“ strukturou, jakými se dnes zabývají matematici (Jacobi-Yau), fyzici, biologové i filosofové (Deleuzeho „rhizom“).

TÓN, TOKEN, TYP

Prvotní je Reálno samo, jako „kvalita“. Jeho explikátní podoba v nás přetrvává jen v podobě našich reakcí (prvních interpretantů), a to nejčastěji bezprostředních (hrůza, zlé tušení, nálada). Je to pro nás celkový „tón“ (také qualisignum). Další možností je Reálno, chápané jako konkrétní výskyt tady a teď, který je unikátní – „token“ (také sinsignum). Můžeme k němu odkázat nějakým „zastřešujícím“ pojmem. Pojmenování Reálna už je tedy další interpretací. Od zastřešujícího pojmu přecházíme k podřazení pod určitý obecný či dokonce abstraktní „typ“ (legisignum), nebo strukturu. Výskyt tedy chápeme jako případ, instanci, konkrétní realizace nějakého typu. Cizelováním strukturálních jemností, které v daném tokenu nacházíme, se dobíráme ke stále propracovanějším pojům. „Typ“ je tedy už třetí interpretací, třetím obrazem Reálna. Jde buď o obraz, obrazové schéma, nebo o symbolickou strukturu. Další interpretace se tedy odehrává už výhradně v rovině myšlenkové, tedy odděleně od konkrétního výskytu (tokenu) i celkového tónu (naladění), pouze od jednoho typu k jinému, respektive od jednoho konglomerátu typů k jiným.

Také lze říci, že „tón“ je „prvostí“, neboť jde o jednu kvalitu, která působí celistvě, nestrukturovaně. Strukturovaná je teprve odezva (interpretace). „Token“ je „dvojnost“, neboť vystupuje jako „fakt“, umístěný na konkrétním místě v časoprostoru. Fakt spojuje vždy něco s něčím (subjekt s predikátem). Poslední „typ“ je „trojností“, neboť přistupuje třetí rozměr, kterým je čas, respektive „bezčasovost“. Unikátní konkrétní výskyt je zde povýšen na „vždy“ platný zákon, obecnou nebo dokonce abstraktní neměnnou strukturu.

Tím, že samo reálno projde naším životem jako prvost, druhost a posléze třetost, dochází k jeho proměně na Realitu. Realita je naším výtvozem, je to osvojené Reálno, popsané jako nějaký fakt (dvojnost), a vysvětlené na základě nějaké zákonitosti (trojnost). Můžeme říct, že tam, kde to jde, proměňujeme reálno na obrazy a symboly, které známe, a kterým rozumíme a dovedeme si je vysvětlit.

Peirceho pojmový aparát není moc využíván, přesto má svůj velký metodický potenciál. Nejčastější trojicí, hojně citovanou je rozdělení znaků na „ikony“ (prvost – odkaz skrze jednu vlastnost či kvalitu), „indexy“ (dvojnost – odkaz faktu na fakt, například kouř a oheň), a právě „symboly“ (trojnost - odkaz skrze 3 roviny, kde třetí rovinou je rovina **tvorby** nových významů v uplývající čas, která u předchozích dvou chybí).

Klíčová je otázka „trojnosti“ nebo „třetosti“. Z pohledu sémiotického mechanismu to vypadá, že typy, pravidelnosti, zákony, struktury jsou něčím, k čemu dospíváme „logickou“ cestou od empirických faktů (dvojností). Uvádí se zobecňování, abstrahování a podobně. Přitom víme, že je to jinak. Například dítě pochopí abstraktní charakter čísel nikoli tím, že abstrahuje od tvarů, barev chuti atd. různých druhů ovoce, až mu nakonec „zbyde“ číslo. K pochopení čísla musí přistoupit vhléd, člověk musí zažít „aha“ efekt, kdy mu nová struktura vyvstane před očima, a člověk vidí, že to tu takto bylo

vždycky, jenom si toho nevšiml, neviděl. Je to prozření. Newton objevil zákony, ale podle těchto zákonů svět fungoval dávno před ním. Matematik objeví nějakou novou abstraktní strukturu (například Maldenbrot fraktály), ale tyto struktury tu byly už dávno předtím, alespoň jako možnost. A možnost je legitimním stavem bytí.

Jakmile provedeme vhledy do „říše struktur“ (třeťostí, typů), napříště už vše nazíráme touto optikou. Nevidíme prostě dům, ale dům jako dejme tomu „krychli“, tedy včetně „apercepce“ těch stran, které se v našem úhlu pohledu nezobrazují. Tento vhled má charakter „přechodového rituálu“, podobně jako jsou v některých kulturách mladí muži kmene „přijímání“ příslušným rituálem mezi dospělými, podobně jako byli adepti při mystériích zasvěcováni do skutečností utajovaných před ostatními „smrtelníky“. Zpět cesta nevede.

Říši struktur, peirceovských třeťostí „nevynalézáme“. Ona na nás čeká, čeká, až budeme „připuštění“, zasvěceni, osvíceni. Je tu, vždy tu byla. Jakmile se v ní trochu zorientujeme, poznáváme, že bez ní to už nepůjde. Všechny jednotlivosti (dvojnosti, fakta) začínáme vidět jako zvláštní, unikátní případy obecných či abstraktních struktur (typů). Říše struktur oplývá dokonce takovou mocí, že si vystačí se spojením fakt-zákon, token-typ, a úplně se překrývá zakoušení původních kvalit (tónů, prvostí). A tak toto „vědecké“ vidění světa vytěsňuje všechny naše nepojmenované a vědecky „nevysvětlené“ pocity, nálady, pohnutky, chutě, vize, i sám základ naší touhy, totiž to, co Indové nazývají *sat-čít-ananda*, bytí-vědomí-blaho, nebo buddhisté *nirvána*. Tedy nikoliv struktury (zákony), nikoliv fakta, ale jednorozměrné „tóny“, pocíťované celostní základní kvality, kterých se buď obáváme jako nevysvětlených (původní Reálno), nebo po kterých naopak bažíme, které jsou motorem života. Jako bychom se za ně styděli, tolik jsme utopeni v dvojno-trojném světě, že jsme zapomněli na to, co musí být „až“ na prvním místě.

PŘEVOD REÁLNA DO VYSVĚTLITELNÉHO TVARU

Reálno je to, čemu **já** nerozumí. Proto představuje určité ohrožení. Proto je nutné je vytěsnit nebo popřít, zrušit. Zároveň se snažíme o jeho vysvětlení. Převádíme je do nějakých implikátních figur, do obrazů, do slov, a zároveň generujeme odezvy ve formě různých praktik, akcí.

Nechci být dírou v Bytí, chci být. Nechci brát bližního svého jako díru v Bytí, chci, aby byl. Nechci Boha, Přírodu, Smysl jen tak vytěsnit nebo popřít, chci rozumět, chci vysvětlení, chci, aby prostřednictvím vysvětlení „nějak byli“. Jen skrze vysvětlení (implikátní zavnutí) dostávám já, ty, Boha, Přírodu, Smysl do stavu „nějakého bytí“. Teprve vysvětlením získávají „ontologický status“. **Já** jsem teprve tehdy, až jsem kromě svého rozvinutí také jako zavnutý. Označený, obdařený různými charakteristikami, nějak „vysvětlený“. To samé platí pro „ty“ a pro jakoukoliv entitu mého světa.

Víme ale, že přesto zbývá vždy nějaký zbyteček, nějaký **suplement**, tajemno, nevyjádřitelné. Naše akty a prožitky evidujeme, skládáme „sdola“. Ale vždy chybí **doplňěk** do celku, a ten je pravým Reálnem. Reálno nás tak doprovází všude, obklopuje nás, my sami jsme jím. Tematizací doplňku, suplementu, získáváme doplnění původní implikátní podoby. Doplněk je však vždy zároveň čímsi

navíc, čímsi přidaným. A předpokládá další „nedoplněné“ části, další Reálno. Reálna se nelze zbavit, Reálno nelze beze zbytku vysvětlit. A právě ten „zbytek“ bují do dalších „tónů“. Říká se „udávat tón“. Ano, Reálno udává tón naší touze po životě, naší touze rozumět, vysvětlit, přetvořit, něčeho dosáhnout, dobrat se nějakého Smyslu. Žijeme jen díky tomu, že stále znova a znova chceme „zvítězit“ nad Reálnem tím, že je proměňujeme v Realitu svými slovy a obrazy.

REÁLNO A CASTANEDA

Jak ještě jinak přiblížit Reálno? Čtli jste Castanedu? Jedno místo na verandě bylo „to pravé“, proč? Skok do propasti – jak je možné přežít? Baba byla na dvou místech – jak je to možné? Naše mysl, dosud netrénovaná castanedovštinou si neví rady. Je jí to „proti myslí“.

Kde se vzala ta ohromná popularita Castanedy, oč tady jde, když to stojí zato zabývat se tím i českým filosofům z Přírodovědecké fakulty? Vrší se a vrší všemožné dohady a všemožná vysvětlení, jen aby bylo možné říct třeba, že „baba byla tu i tam“. Systémy vysvětlení jsou jako onen wittgensteinovský žebřík vedoucí k poznání (on jím myslel logiku?), ale ten měl být odhozen! A teď, co je přijatelnější, odhodit a nemít nic, nebo mít aspoň něco? No samozřejmě to druhé. Proto žebřík nemůže být odhozen. Stoupá stále výš. Stoupá – takže je. Vysvětlení jsou. Vysvětlení jsou interpretace a interpretace interpretací. Jsou. Je to tak. Mimochodem ani logika nebyla dosud odhozena, jenom se jaksi přetavila v jiné logiky. A ty možná opět v jiné. Tak to chodí. *Show must go on*, žebřík nemůže jen tak skončit.

Je to konstruktivismus? Ale kdo konstruuje? Já, ty, my, Reálno v nás? Reálno je zdrojem, doprovází každý krok naší cesty. Ale je i plodem. Přijetí Reálna je dosažení „prvotní“ (jakož i „průběžné“, i „konečné“) blaženosti. To je to, co je na Castanedovi přitažlivé. Reálnu říká „nagual“, Realitě (tedy tomu, co je poznatelné a pro co máme slova či obrazy) říká „tonal“. A Nagualem je zároveň i Don Juan, Castanedův učitel. Reálno je naším učitelem. U Castanedy je také ještě „orlem“, který nás požívá, neboť se živí našimi osobními příběhy. Všimněme si, nikoliv naším životem, ale naším životním příběhem, který mu odvyprávíme slovy. Reálno se živí Realitou.

Tolik populární Don Miguel Ruiz však z toho všeho udělá návody - metody, a ejhle, teprve pak jsou jím osloveny další miliony. Castaneda byl konzistentní, neboť Reálno představil v jeho „nemetodičnosti“ a stál na jeho straně, na straně „nagualu“. Ruiz překročí onu pomyslnou hranici zpět do „tonalu“, zpět na stranu člověka. Komerce nabírá další obrátky. Castaneda je podvodník, ale Ruiz je „náš“. Castaneda velebil „dravce“, Ruiz je novověkovský optimista. Přitom však **já** je vždy na obou stranách. Je rozkročeno mezi tonal a nagual. Ve svém imaginárním a ryze symbolickém stadiu nechce o Reálnu nic slyšet. Avšak přišlo z tohoto „prachu“, a v tento „prach“ se obrátí. Přežije

„informace“ průlet černou dírou? Tatáž otázka, zda **já** přežije Reálno. Až ho přežiju, budu to teprve vědět. Proto Buddha mluví radši o **ne-já**. Cosi z já přežije, cosi ne. Proto už to není **já**, ale **ne-já**. Protože není substancí. Ano, to víme, ale co je, to nevíme.

SVĚT JAKO MOŽNOST ZLA

Ted' ještě o světě tak, jak jej chápe fenomenologie, tedy o **světě jako rozvrhu možností**. Každý akt percepce (přijetí znaku) mění náš svět, mění prostor (rozvrh) možností jak dál reagovat. Každý akt percepce potvrzuje či nepotvrzuje naše předchozí rozumění, naše před-rozumění. Každý akt percepce je odpovědí na otázky, na soubor otázek, které utvářejí prostor možností, jak reagovat. **Svět je prostor možností – svět je soubor otázek.**

Automatismus v bezreflexivnosti (přirozeného, ještě nerefektovaného světa) se děje na základě ustavení pravidel, na jejichž ustavení se podílelo **já** (podle Sartra: které určilo svobodné já). Přechod do reflexe znamená, že tato pravidla jsou zproblematizována ve své univerzálnosti a jednoprovdyanosti, která je jim původně přisuzována, a že se odkrývá právě naše angažovanost (účast) a tím neuniverzální povaha těchto pravidel (jejich „předběžnost“). Reflexe (a semioze) buď upřesňuje (mění) tato pravidla na jiná, více souznějící s dalšími automatismy života, nebo: zasekne se na svém předběžném pojetí a vnucuje ho ostatním. Akce je spjata s mocí, tzn. s tím, zda mohu. Buď opravdu mohu, můj svět je rozvržen tak, že odpovídá mé moci. Nebo nemohu, narazím, zatrpknou, trápím se, poškozují se, nesmiřují se, propadám peklu, jsem odepsán (třeba jednou obviním Boha, že mi „nepodal dost informací“ – to je představa zla jako nedostatku dobra, kterou hájí katolická církev!).

Co když nemohu, ale přesto mám za to, že mám pravdu. A to, že mám pravdu, potvrdí třeba příští generace (Hus). Připomeňme si, pravda je odkrytost, je jí třeba odkryt, a na to je třeba naše akce, naše úsilí. Teprve odkrytá pravda si zaslouží být takto nazývána. Pravda v mlžném oparu, nebo pravda sice tušená, avšak dosud neodkrytá, veřejně neodkrytá, zatím není pravdou, není neskrýtosť, odkrytosť, **aletheiá**. Jak může být pravda zřejmá pro mne, nedošlo-li dosud k jejímu veřejnému odkrytí? Co když se mýlím?

Existuje absolutní morální imperativ („od Boha“)?

Nebo je „jen“ relativní, protože je „od lidí“, mezi kterými žiju?

Rorty a Putnam se shodnou ve všem, kromě tohoto neuralgického bodu. Rorty je antiesencialista, Putnam přece jen konec konců předpokládá pohled **sub speciae aeternitatis**. Jak to rozsoudit? A jak se to slučuje s Koukolíkovými deprivanty, pro něž je „páchání zla“ samozřejmostí, vyplývající z geneticky předávané strategie přežití (v prvním vydání ovšem to tak nebylo, tam ještě za všechno mohla „rodina a společnost“)?

ANTIESENCIALISMUS

Častým protiargumentem na postmoderní relativismus je ten, že jde o logické samopopření – vše je relativní, proto i toto tvrzení je relativní (Fuks). Tím se ale vymizíkuje veškerý inteligentní život, neboť ten vždy prochází pěkně popořadě fázemi dialektické teze, antiteze, syntézy. S vaničkou jsme vyhlili dítě, když jsme z dialektiky udělali sprosté slovo. Nejde o to, že dialektika vypadá jako schéma, vycucané z prstu. Jak už jsme řekli, všechno naše poznání je modelem a je předběžné. Jde o to, že to není schéma popisu, nebo jen schéma popisu, je to schéma prožívání pravdy. Pravda se mi odkrývá jako antiesenciální (relativní, ale to slovo Rorty neměl rád, a měl za to, že jde o nedorozumění). Já však nepřestanu onu esenci hledat a věřit v její existenci. Výsledkem je „syntéza“, kterou je to, jak vedu svůj život. Pravda se mi odkrývá z různých stran a různou optikou. Nemohu říci jen tak, že „vše“ je relativní (to by byl v rovině logiky vskutku empedoklovský rozpor). Rozhodně není relativní či antiesenciální samo hledání pravdy, hledání esence, hledání absolutna. Spíše se dá spolu s Nietzsche mluvit o perspektivismu. A kvantová mechanika nás poučila dokonce o tom, že každá perspektiva nejen vidí jiný obraz, ale i vytváří jinou skutečnost. Pak musíme přijmout **komplementaritu** (synchronní schéma) a proces **konsilientní syntézy** jako diachronii.

Ta esence, za kterou se honíme, to je **smysl našeho života**. Líbí se mi formulace, že smyslem života je to, čím odpovídáme na otázku po smyslu života. Lépe řečeno, a protože to vlastně nevíme, **smyslem života je především hledání smyslu života!** Kdo ho našel, může nám odpovědět. Nám se však „jeho“ smysl nezdá, proč by měl být i naším? Máme za to, že naše otázka musí být jiná, protože nás naše touha nežene tímto směrem. A tak v průběhu hledání smyslu života postupně okoušíme leccos, a proto také reagujeme různě. Kdybychom shromáždili všechny, kteří mají nějakou pozitivní odpověď na tuhle otázku, asi bychom zjistili, že ty jejich odpovědi – a nebo také jen jejich mlčení – mají něco společného, možná nevysloveného, možná i nevyslovitelného.

Hledat smysl života je úkol, který si sami dáváme, a toto samidávání je nám nějakým způsobem „dáno“. Křesťané mluví o „milosti“. Ne každému je dáno.

HORIZONTY SVĚTŮ

Světy znamenají rozvoje možnosti. Různé světy, různé zahlédnuté možnosti, neboli **horizonty**. Dobro, Pravda, Spravedlnost, všechny velké hodnoty a abstraktní ideály jsou svým způsobem deriváty našich světů, deriváty toho, kam až dohlédneme, deriváty našich horizontů možnosti. Základem světů jsou semioticko-pragmatické vývojové trajektorie různých ideologií.

A znovu ta otázka, je tu nějaká esence, o kterou bychom se opřeli, která by oddělila špatné a dobré ideologie? I když se prohlásíme za antiesencialisty – každý antiesencialista je esencialistou v tom smyslu, že věří ve své **krédo/doktrínu**. Pro platoniky jsou určující ideje. To je víra. Pro aristoteliky nejsou určující ideje. To je také víra. Nelze potvrdit ani jedno, ani druhé.

V souvislosti s esencí se hovoří u zvířat o pudech, instinktech, reflexech. Má člověk něco navíc? Má reflexi, může vše zpochybnit. A má „faktor X“ (Fromm) či „vertikálu (Havel), neboli transcendentno. Ví, že ho cosi přesahuje. Esence může být „ve formě“ (TIL) nebo v obsahu (faktor X). Semioticko-pragmatický pohled má formu esenciální (schéma, „stroj“) a obsah proměňující se prostřednictvím tohoto sémiotického „stroje“. Kromě toho obsahuje i jistý esenciální obsah – víru v tzv. **konečný interpretant**.

Co to je? Je to limitní podoba interpretace, která již nemůže přinést „nic nového“. Je to úplné a konečné poznání. Je to ideál Vědy. Je to Bůh. A proto pohled božího oka, proto onen pohled **sub speciae aeternitatis**.

Deprivanti mají za to, že už takové konečné poznání vlastní. Může být dokonce velice jednoduché, například: Život je boj! Kdo není s námi, je proti nám. Jsme vyvolení. Ale i: Jsem svobodný, můžu si dělat co chci. Zkus si na mě, a dopadneš zle!

Dostaneme-li se do područí konečných interpretantů, jako lidé jsme skončili. Dokonce někdy i jako zvířata. Nemusí nám dovolit jíst, nemusí nám dovolit rozmnožovat se. Vzdání se do moci konečných interpretantů je namyšlené, arogantní, nafoukané, ale na druhé straně pohodlné, opojné ve své „jistotě“ a jednoduchosti, která spočívá v dobytí možnosti nemyslet. Neinterpretovat. Papouškovat. Umřít jako kus vola. Umřít jako věc.

Nekonečný interpretant předpokládá konečný interpretant. Je jím dán směr, intence, smysl, význam, hodnota. Vzít to zkratkou a prohlásit interpretaci za ukončenou je velmi lákavou nabídkou. Znamená to „jen“ nehlédět příliš do dálky, nezabývat se vzdáleným horizontem, řídit se heslem „Po nás

potopa“. Nedohlédát svého konce. Nedohlédát své špatnosti. Lhát sám sobě. Mlčet, kde mám promluvit, žvanit, kde mám mlčet.

Abych dosáhl jisté integrity alespoň jako živočich, musím nějak naložit se sebereflexivním pohledem, o kterém vím, že se stále proměňuje – dospíváním, střety s jinými obory a jinými kulturami. A to je opora v ideologii, která už tu je a se kterou se ztotožním (to je ta jednodušší cesta), nebo opora v síť věr, kterou poctivě a trpělivě tkám a přetkávám celý život.

OBOROVÁ ETNOIDEOLOGIE

Každý žije ve světě své ideologie, ve světě svých věr. **Etnoideologie**. Svět je rozvrh možností – horizontů. Ideologie konstruuje rozvrh možností – horizontů. Horizont určuje, kam dohlédnu, je hranicí, na níž buď jsem, nebo nejsem schopen omezit své možnosti v důsledku jiných ideologií.

Objektivizovaný horizont (pól objektivní ideologie)– kam až dohlédám v rámci dané etnoideologie. Fašismus dohlédal životní prostor pro vyvolený národ. Komunismus dohlédal beztřídní společnost – ráj na zemi. Křesťanství dohlédá království nebeské. Buddhismus dohlédá nirvány. Parta chuligánů dohlédá k potěšení z ubližování jiným a k moci nad určitým teritoriem. Mocní tohoto světa dohlédají k Novým pořádkům. **Dohlédání** je daleké a nepředpokládá příliš selhání, protisíly a vedlejší důsledky. Razí tunel a nevidí drolicí se stěny. Není domyšlené. Chybí vážně pojatá riziková analýza, resp. řízení rizik je technokratické, bez ohledu na lidskou důstojnost. Implementace je násilná a pro hezky vypadající cíl počítá s terorem, ubližováním, ničením důstojnosti i životů a zdraví „nepřátel“. Je to válka, je to zabíjení, je to zlo, které je zakryto vidinou čehosi, co vypadá jako nejkrásnější cíl a nejlepší řešení dané situace.

Deprivanti vyrůstají v nějakém etnoideologickém prostředí. To vytváří jejich svět. Podle novějších výzkumů je za tím více i přenos genetické informace, a jejich chování je vysvětlováno jako účinná strategie přežití. Přijmeme-li tento názor, a zatím to vypadá, že spíše platí tato varianta, je jasné, že v rámci přežití svého druhu/oboru člověk v případě deprivantů rezignuje na své lidství a vědomě se hlásí ke zvířecí smečce. Platí to pro všechny druhy mafií, pro politiky, pro tzv. „nepřizpůsobivé“. Do jisté míry to platí pro nás pro všechny, neboť každý z nás sdílí etnoideologii většinou vícero různých oborů, hraje různé role, potýká se s integritou i se svým svědomím, nebo s tím, jestli vůbec nějaké svědomí má.

Subjektivizovaný horizont (pól subjektivní ideologie) – je dán svědomím, vnitřním hlasem, rodinnou tradicí, božím přikázáním, racionalitou, ale i ideologickou mytologií.

Mezi objektivizovaným a subjektivizovaným horizontem může být napětí, anebo nemusí. Není-li, máme před sebou fanatika a domluva s ním nebude téměř žádná. Máme-li před sebou někoho, s kým se dá diskutovat o jeho subjektivizovaném horizontu, tedy o principech, které jej ovládají, je tu šance

vyvodit z nich konsekvence neslučitelné s objektivizovaným horizontem a přivést tak dotyčného k určitému prozření.

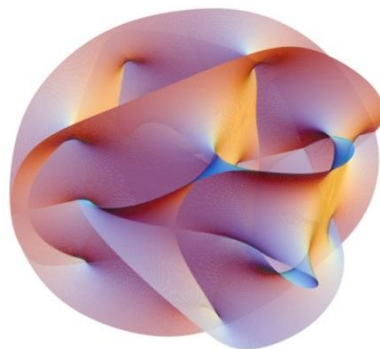
Zlo – to je dlouhý, ale po stranách chatrný tunel, který zavaluje jak jeho uživatele (pro koho má ten tunel být), tak nakonec jeho tvůrce, iniciátory, realizátory.

Ideologie je souhrn věr, poznatků, konativních hodnot, posledního slovníku, bojových hesel – výzev, stereotypů odmítání, barthesovských mýtů, lacanových prázdných či plujících signifikantů – **kontrolovaný oborově**. Obor je to, co konstituuje určitou podobu oborové etnoideologie. Oborem je například příslušnost k nějaké epoše/věku, nějakému národu, politické orientaci, profesi, zájmové či občanské skupině, pohlaví, věku(generaci), apod. Etnoideologie je oporou, klíčem, kotvou, nezpochybnitelným. Je-li destruována, boří se **svět**. Nastává jiný rozvrh možností. Flexibilita ke změnám je různá. Od prohnání k zatvrzelosti.

„Oborové myšlení“. Jeho deskriptivní stránkou je **„laclauovský diskurz“** (obsahující jak nehmotné tak hmotné činitele, jak mluvu, tak jakoukoli akci). Jeho vnitřní stránkou je nevědomý mechanismus/stroj daného způsobu myšlení, odpovídající Wittgensteinovým způsobům života, a tedy i řečovým hrám. V daném diskurzu, respektive v daném stroji myšlení plodím neuvědoměle myšlenky a jejich vyjádření, kde obsahem těchto myšlenek je uvědomování si toho, co je zprvu nevědomé. „Uvědomělé“ myšlení je však stereotypem, pokud nemá možnost kreace, změn, proměn, opravy!

Na víry/přesvědčení se navěsí hodnoty, chopí se jich touhy, jsou zdrojem akcí a také výrazných citových hnutí od entuziasmu po frustraci. Zlo plodí „boj“ těchto sítí věr, těchto oborových ideologií či etnoideologií. Zlo může být přiznané, ale většinou je nepřiznané. Hodnocení ideologií **sub speciae aeternitatis**, to je linie od Boha ke Kantovu imperativu, který předpokládá takto tvarovaný rozum. Hodnocení **via struktury** zas předpokládá postmoderní antiesencialismus. Nelíbí-li se nám ani jedna z těchto krajních variant, znamená to, že hodnocení prožíváme jako oboje. Je nám jasný vliv struktur, ale nechceme se vzdát pevného bodu absolutna. Pro každého z nás je pevným bodem **já**.

Než bychom zjistili, že jsme v takovém jádru své osobnosti každý jinak „nastavený“, raději se o takových otázkách nebudeme vůbec. Přiznáváme, že nám to vůbec není jasné, ale v praktických otázkách se přesto musíme nějak rozhodnout, a taky se rozhodujeme. Možná, že tato svá rozhodnutí nechceme vidět, nebo možná tato rozhodnutí racionalizujeme a tím vytváříme novou, pevnější síť věr, tentokrát opět s nádechem přeludu.

SVĚDOMÍ

Jedna věc je umět si vysvětlit dobro a zlo jako deriváty ideologie. Jiná věc je pociťovat zlo (nebo dobro), mít husí kůži z lynče, z Osvětlemi, nebo dojímat se nad happy-endem. Tady působí archetypy

(Jung), tlaky jdoucí z nevědomí, podle Junga z kolektivního nevědomí. Jung činí rozdíl mezi tímto tlakem („morálním“) a jeho ideovým zpracováním („etickým“). Svědomí je to, co se pohybuje mezi těmito dvěma póly. Jinými slovy, svědomí není jen „dáno“ (nevědomě), ale je budováno ve spolupráci s vědomými objektivizacemi (rozum). Je čímsi mezi pudovým a diskurzivním (rozumovým). Vytváří se a ustaluje se jako vědomá volba. Řekněme, že nezabíjet člověka, bližního svého, je nám dáno jako pudový archetyp. Avšak stát připouští svými zákony legální zabíjení (nutná obrana, válečný stav). Svědomí musí volit mezi těmito dvěma póly.

Je tu však ještě otázka imprintingu (vtiskování) ideově tvarované morálky. Máme „pod kůží“ přikázání „nezabíješ“ díky Bibli. Jiní mohou mít „pod kůží“ naopak zabíjení, neboť jejich Bůh je k tomu nabádá a přislíbujíc brzký ráj. Je tedy i kolektivní nevědomí věcí diskurzů a ideologií? Nevím.

Lze „převychovat“ člověka? Ano, určitě jsme to už zažili, přinejmenším na etické (tedy přiznaně diskurzivní a ideologické rovině). Lze ho převychovat „vnitřně“ na úrovni vtištěné morálky? Těžko. Přece jen jsme v mnohém „zvířátka“.

Lze „převychovat“ **deprivanty**¹⁴ – bez ohledu na to, kdo by to prakticky svedl, nebo se k tomu přihlásil? Kdo jsou deprivanti – lidé vymykající se „normálním“ lidem ve značné části parametrů lidské osobnosti. Možná, že se vymykají nějaké konstrukci „normálnosti“, nikoliv však svému „stádu deprivantů“. Rozhodně se však vymykají těm nejlepším možnostem lidství, tedy tomu, co nás činí jinými než zvířecí šelmy či dobytek. Mají svou etnoideologii a většinou jejich vtištěná morálka dobře souznívá s objektivizovanou etickou stránkou. Jinak by nevydrželi, zbláznili by se, zabili by se, nebo by z nich byli Kafkové nebo Strugačkových „brouci v mraveništi“¹⁵. Jde-li skutečně o strategie přežití, pak proč bychom vlastně měli být lidmi? Stačilo by, že budeme „hajzlíci“, „prasátka“, vyznavači „satanské bible“.

ZLO A REFLEKTUJÍCÍ ROZUM

Příroda zlo nezná. Zvířata, která se rdousí a jsou rdoušena, zlo neznají, pojem zla nemají, o zlu nepřemýšlejí. Přesto, nebo právě proto rdousí a jsou rdoušeni. Když to dělá člověk a odvolává se na to, že je součástí Přírody, opravdu sám sebe prezentuje jako zvíře. K tomu, aby to mohl vyslovit, však potřebuje reflektující rozum, intelekt a síť věr, ve které je takové tvrzení zakotveno. Potřebuje diskurz a jeho moc, potřebuje ideologii, jíž zakryje díru v Bytí, zakryje své možné lidské **já**. Zůstane spojení s ostatními, kteří sdílejí stejný názor, ztratí se spojení se sebou samým, se svým nevnitřnějším „o

¹⁴ Podle Koukolíka jsou deprivanti ti, kteří se některými rysy osobnosti odlišují od „normality“, směrem k „psychopatům“.

¹⁵ Arkadij a Boris Strugačtí: Brouci v mraveništi. V knize je líčena násilná „převýchova“ prostého člověka do role člověka „velké hry“, na kterou není stavěný.

sobě a pro sebe“. Koukolíkovi deprivanti, ať už jsou to „přízpůsobiví“ politici a mafiáni, nebo „nepřízpůsobiví“ zloději, vrazi, násilníci, drží při sobě svou „sítí věr“, svými hodnotami, přesvědčeními, zvyky, stereotypy, které mají společné a které vytvářejí obranu „proti těm druhým“. **Autentické já** je překryto ideologií a životem „ve jménu této pravdy“. Tak docházíme k značně provokujícímu zjištění, že teprve tím, že člověk získal reflektující rozum, touhu po poznání a **možnost vyjádřit**, co je podle něj pravda (jak se věci mají), teprve tím, je schopný stvořit, jako vedlejší produkt svého prosazování **zlo**, obrácené proti tomu, kdo není **já** (nebo my).

A teď ještě krůček zpět k tomu, že svět je rozvrh toho, co mohu. Opravdu jsem jako člověk získal svým reflektujícím rozumem a svou sítí věr **možnost páchat zlo** a racionalizovat ho jako normální, přirozené konání. Můj svět se rozšířil do prostor, v nichž není místa pro mne a pro ně zároveň. Má síť věr, stav mého poznání, totiž nezahrnuje pohled **sub speciae aeternitatis**, proto nevidím možnost, že by tato má cesta mohla „zkrachovat“, že by mohla být zlikvidována jako nepřijatelná (tak jako byl odsouzen fašismus i komunismus v podobách, v nichž se uplatňoval). Můj svět nepočítá s jinými světy, je pro mne výhradní, absolutní, esenciální. Jestli to přesto cítím jinak a v sobě tyto pocity dusím, pak je pro mne možná výhradní, absolutní a esenciální to, že takováto „**paranoia**“ je normální, zákonitá, a že to bez ní nejde.

Překonání, překročení, nepřijetí takové „paranoi“ však musí dát za pravdu pohledu **sub speciae aeternitatis**. Cesta k tomu předpokládá přijetí možnosti opustit vázanost ega (egoismus navíc ideologicky podporovaný) a přistoupit na cestu **hledání autentického a realizujícího se já, rozvíjet všechny možnosti, které jako člověk mám**. Imanentním rozměrem rozvíjení se všech lidských možností je **transcendence**, obrácení se k **ohledu na všechna já, která nejsou já. Protože vím, že jsou jako já, nebo dokonce vím, že jsou já!**

Átman je Brahman. Království nebeské je v našich srdcích. To není ani naivita, ani utopie, to je jediná esence, o kterou se lze opřít jako o pevný bod. Jakmile takový bod máme, jeho konsekvence vedou k odmítnutí „zla“ a k nečinění „zla“.

Protinámitkou může být principiální neřešitelnost některých sporů, kdy každé řešení generuje pro některou ze stran stav, který bude vnímat jako zlo. Ano, řekli jsme, že se lišíme od zvířat reflektivním rozumem. Avšak základ máme stejný. „Neřešitelné dilema“ přináší „zlo“ díky obdařenosti reflektujícím rozumem. Ideologií se však neumíme zbavit. Jejich realizace může přinášet různé pozitivní i negativní dopady. Často se jakoby „vyruší“ a zlo je vnímáno na obou stranách. Ono „rozsoudí nás historie“ nás utrpení nezbaví. Ve hře je vždy více partnerů. Přesvědčit sebe není totéž, jako přesvědčit partnera. Tohle je náš neuralgický bod, náš největší „**dědičný hřích**“, to **že se neobejdeme bez „silových řešení“ doprovázených „velikými slovy“, v nichž vládne mnohačetné utrpení**.

Až teprve tady se ukáže, že náš **reflektující rozum** - tím, že plodí netolerantní a příliš uzavřené ideologie - místo aby nás pozdvihl nad zvířata, **činí z nás dábly**. A pochopíme i prozřetelnost Bhagavad Gíty, která dávno před narozením Buddha říká něco, co nám na první pohled příliš nelahodí: Boj! Bojuj až do konce, dostůj své cti. Co jsi nestihl do teď, už nestihneš. Ale máš-li přesto ještě čas, byť by to byla jen chvilka před bitvou, neboť šiky už jsou nastoupeny, všechno ještě může být jinak. **Já jsem Ty. Věčného utrpení se lze zbavit.**

Je to adresováno **já**. Bohužel k těm, kterým zbyla jen ideologií dobře zakrytá díra v bytí, už tyto hlasy nedolehnou.

Náš svět je stále v pohybu. Je dočasný, je provizorní. Má ale perspektivu věčnosti. **Jsme velmi naivní, máme-li za to, že si můžeme dovolovat něco, co působí utrpení. Takový svět vždy rychle skončí.** Zatím to tak bylo a pravděpodobně i bude. Boží mlýny melou pomalu, ale melou.

Náš svět je příliš často konstituován falešnými možnostmi. Tím, že Kundera označil „lehkost Bytí“ za nesnesitelnou, učinil krok k možnosti odhalit některé i sdílené možnosti našeho světa jako falešné.

Zlo ve světě člověka, to je to pravé zlo. Je „horší“ než v přírodě, protože člověk má zpětnou vazbu. Pojmenuje a pak znovu prožívá. Multiplikuje. Dokonce si vymyslí na to „metodu“ a stává se racionálním mafiánem. **Člověk sám je přidaná hodnota zla.** Multiplikuje duševní útrapy. Pořád znovu rozedírá rány.

Co takové zlo může vyvážit, aby byl člověk hoden svého jména? Co člověku umožní bránit se zlu a nenechat se úplně sežrat? Zase to vědomí, ty zpětné vazby, slova, slova, slova. Víra v ně. Ideologie, náboženství, přesvědčení, vše co zakrývá „díru v bytí“. Slova proti slovům. Ideje proti idejím. Hodnoty proti hodnotám. Vůle proti vůli.

Různé „hodné“ ideologie přetahují člověku přes hlavu, sice plyšovou – ale přece jen „burku“. Kde je „zdravý rozum“? Existuje vůbec něco takového? Víra v dobro, prospěšnost, pospolitost, ve vlastní rozum, názor, svobodná rozhodnutí? Všechno je kontaminováno. Všechno vyznívá jako poluce něčeho, co tu už stokrát bylo a stokrát prokázalo falešnost své masky. Víra ve svobodnou vůli a svědomí? Ano, ještě tomu pořád věříme. Ale jsme „hříšníci“. Podle svého svědomí soudím na „tvé svědomí“. Opravdu jsme tak padlí?

Deprivanti rozlišují. Naše, ne-naše. Ten je náš, ten není náš. Politici, mafie, zloději, vrazi. Já jsem chytřejší (vyčuranější), ty jsi hlupák. Univerzální nejvyšší hodnota – Nasredin, chytrá horákyně. Co se cení - nebýt proti nám (Konfucius?). Co se kamenuje - kontakt s „nimi“, zrada.

Z deprivantů jsou vůdci a tvůrci nových ideologií. A pod vlivem těch ideologií jsme my všichni tak trochu deprivanti.

PADLÍ

Padlí andělé už nejsou andělé.

Bodem, odkud soudíme, je ten, který je **pro** pokračování života. Pro pokračování samsáry!

Samsára by mohla být nirvána, ale ve zvířecích podmínkách je to „jenom“ samsára, a člověka pak čeká opravdové „vyvanutí“, ale do zapomnění.

Samsáru, která může být nirvánou, je třeba si zasloužit. Poznání a víra, které ji doprovázejí je poznání a víra v oporu, která nám stojí za to. Smysl zůstává najít tuto oporu, která připouští štěstí. Tomu, kdo toho hodně poznal, hodně prožil, hodně věřil, a to vše ve světě plném utrpení, se stále ještě dává poznat jako to, co je hodno člověka. Bohužel už ne jako to, čeho je člověk hoden. Existencialismus našel oporu ve svobodném rozhodnutí, třeba k smrti. Dzogčhen ji nachází ve vědomě kotveném pokračování života. Přijet na býku znovu na trh, poté co vše zklamalo!

Zlo je naše podlost/padlost. A všichni jsme na tom velmi velmi podobně. Zlo je tu jen díky nám. Díky tomu, že jsme lidé, kteří si hrají na humanismus, ale zcela zvířecími způsoby. Díky tomu, že jsme tak úžasní, že se v tom můžeme svými slovy, prohlášeními, výzvami, teoriemi, zákony, komuniké, vrtat stále znova a stále dokola. Je-li nějaký věčný návrat, je to věčný návrat užvaněného zakrývání zla, kterým se opájíme. Budete jako bohové... A jsme? Šlapeme na pedál, protože se cítíme svobodní, cítíme se bohy natolik, že nám nikdo nemá co přikazovat. Už nevidíme, že si ten nesmysl přikazujeme navzájem.

Je to krutý.

Stále jsme optimisté. Víme, že sklenice je plná. Z celé jedné desetiny.

Je to skvělé, stačí jen předělat celou řadu maličkostí (jak pravil jihokorejský manažer „českého“ podniku).

Uvážíme-li všechny možnosti, které mohou nastat, vše probíhá normálně a standardně (jak si zapsal „Che“ do svého bolivijského deníku pár dní před tím, než nastala ta jedna z normálních možností, a on byl zastřelen).

ZÁKLADNÍ OTÁZKA

A tak se nám základní otázka proměnila. Prošli jsme jistou cestou. Od nesouměřitelnosti **já** a všeho ostatního jsme došli k **neuralgii zla**. Východ má možná své „recepty“, kterým ale moc nevěříme. Nechceme ukončit trápení tím, že nebudeme. Západ své recepty zatím dobře skrývá. Jeho „růst!“ asi není tím receptem proti zlu a utrpení.

Je čas hledání. Je čas sít, ne sklízet. Ale my nevidíme, neslyšíme, sklízíme. Nemáme, co bychom zaseli?

Bolí to. Vždyť, jak také říká v Bibli Kazatel, „kdo rozmnožuje poznání, rozmnožuje bolest“. Prý žijeme v nejlepším ze všech možných světů (Leibniz). To je záhada. To je ta otázka.

Jsou tu věci, které nás přesahují: celkový chod veškerenstva a Veškerenstvo samo (Bůh?), lacanovské Reálno, a také struktury „mezi nebem a zemí“ (andělé?) z nichž vytváříme „realitu“. Realita nás nepřesahuje, je nám dobře známa, vytvořili jsme si ji sami prostřednictvím obrazů a slov (Imaginárna a Symbolična) a vše jsme stvrdili tím, že jsme si svět přebudovali podle těchto našich obrazů a slov (vědotecnika a svět lidských výtvorů). A také nás přesahuje víra ve vítězství dobra nad zlem. Učíme to děti, když jim vyprávíme pohádky, deklarujeme to, když si povídáme pohádky mezi sebou a představujeme si sami sebe jako humanisty. Ale jsouce poučení vlastními praktikami, často v to už nevěříme. To když nemáme sílu být autentičtí, nebo když nám kyne bezprostřední benefit a máme za to, že nás nikdo nenačapá, že „boží mlýny“ jsou daleko, nebo je to jen chiméra. Zřejmě máme mylnou představu o světě, tedy o tom co všechno můžeme. Naše „díra v Bytí“ je přelepena bezproblémovou páskou právě teď „standardních“ přístupů.

Rozmlouvali:

- ***já***
- bolest a utrpení
- naděje a touha
- dobro a zlo
- samsára a nirvána

a kdo ví ...

Příště:

Řezat, řezat, řezat, nikoho nešetřit! (J.Vodňanský)